

Miðnámssrit

18

mars 2020

Um blaðið

Heimurin broytist, og fleiri skúlanæmingar í Føroyum eru føddir og uppvaksnir uttan fyri Norðurlond. Men hvussu upplivir tú at ganga í føroyskum miðnámsskúla, tá ið tú ikki hevur føroyskt sum móðurmál, og ikki skilir danskt?

Hví fáa næmingar so nógvar karakterir í framhaldsdeildini og á miðnámi? Mett verður, at ein næmingur, sum tekur trý ára miðnám, fær umleið 450 karakterir frá og við 7. flokki til og við 3.g. Hava tey, sum geva næmingum karakterir fyri líkt og ólíkt, hugsað um, hvat hetta ger við næmingin? Og læringina?

Men tað ber til at minka um karakterøðina. Meir enn 30 ára gransking vísir, at karakterfrí undirvísing saman við dygdargóðari kvalitativari eftirmeting geva eitt betri læringsumhvørvi. Royndir í Føroyum og aðrastaðni benda á tað sama. Skúlaleiðslur og lærarar vita hetta, men í verki gera vit ikki tað, sum granskarar mæla til.

Tímarnir í skúlanum skulu ikki endiliga haldast inni í einari skúlastovu. Nógvir møguleikar eru uttan fyri skúlan. At vitja Tjóðsavnið er ein.

Blaðstjórn: Olav Absalonsen og Tórður Johannesarson

Innihaldsyvirlit

Úr Slovakia til Føroya, Petra Majtánová.....	3
Lívstíllur og lívskvalitetur, Kirsten Brix og Svanna Hanusardóttir.....	7
Skerdur fuglur vitjar sjáldan høgar hæddir, Jógvan Fríðriksson.....	9
Húgván er frælsi, Páll Isholm	11
Karakterøðin í føroysku skúlunum, Tórður Johannesarson.....	13
Karakterfrí undirvísing – við læring fyri eyga, Olav Absalonsen.....	18
Tjóðsavnið – ein námsfrøðiligur møguleiki, Tórður Johannesarson	35

Úr Slovakia til Føroya

Petra Majtánová

Petra, ið er ættað úr Slovakia, tók miðnámsprógv á Glasi í 2018. Her greiðir hon frá, hvussu hon kom til Føroya, og hvussu tað er at ganga á miðnámi í Føroyum, tá ið móðurmálið hjá tær ikki er norðurlendskt, og tú ikki skilir danskt.

Út at ferðast

Sum 20 ára gomul bleiv eg liðug við eina miðnámsútbúgving sum damuskraddari. Og sum vanligt, leita ung fólk eftir ævintýrum og spennandi upplivingum. Soleiðis var eisini við mær, og beint eftir loknan lestur pakkaði eg kuffertið og fór uttanlands. Eg ferðaðist nógv og prøvaði lívið í ymiskum londum. Eg byrjaði í Kekkia, síðani flutti eg til Týsklands og endaði í vøkrum Føroyum.

Tá ið eg búði í Týsklandi, tók eg feriu eitt árið og valdi at vitja mína slovakisku familju, sum býr í Føroyum. Eg var á ólavsøku, og eg upplivdi tað góða huglagið. Tvær vikur í Føroyum gingu sum eftir ánni, og so noyddist eg aftur til Týsklands, tí eg skuldi til arbeiðis. Tað var ikki lætt at siga Føroyum farvæl. Men skjótt slapp eg aftur til Føroyar, tí mostir mín hevði skaffað mær arbeiði her í eitt ár.

Eg pakkaði tað, ið passaði í eitt kuffert, og alt annað fór til Reyða Kross. Eg ringdi til foreldur míni og fortaldi, at eg fór. Tey vóru bilsin og stúrin. Tey spurdu, nær eg kom aftur til Slovakia. Eg lovaði teimum at koma innan eitt ár. Eg royni altíð at halda tað, eg lovi, men hetta er tað einasta lyftið, eg ongantíð kom at halda, tí her byrjaði ein nýggjur partur av mínum lívi.

Í byrjanini arbeiddi eg á Bacalao og nýtti lívið í Føroyum, og hvønn dag var eg á onkrum fjalli við myndatólinum. Eg tók mynd av hvørjum steini, hvørjum seyði og hvørjum bergi, eg sá. Eg eri ein sosialur persónur, og mær dámar væl at koma at kenna nýggj fólk. Tað summarið, á ólavsøku, møtti eg føroyska manni mínum. Í dag hava vit tvær fittar døtur – Paula, sum er 7 ár, og Sandra, sum er 4 ár.

Tíðina í Føroyum havi eg arbeitt á ymiskum arbeiðsplássum. Í byrjanini var mítt føroyska einki at reypa av, og eg skilti lítið. Men eg visti, at eg mátti læra meg málið fyri at kunna liva í landinum.

Á skúlabonk í Føroyum

Hugurin at bota um tað føroyska málið fekk meg at siga upp sum køksleiðari í 2015. Eg sendi eina umsókn til Handilsskúlan í Tórshavn, tí eg visti, at FHS bert tók eitt ár.

Tann fyrsti mánaðurin í skúlanum var sera strævin, tí eg skilti so lítið av føroyskum og føldi meg minni verda enn hini. Mítt enska var heldur einki at reypa av, men eg visti, at tað var neyðugt at fara í skúla, um eg skuldi klára meg. Tann størsti skelkurin kom, tá ið eg fann út av, at allar lærubøkur og meginparturin av undirvísingartilfarinum vóru á donskum.

Eg dugdi yvirhøvur einki danskt og mátti umseta alt ígjøgnum Google Translate. Tað føroyska málið bleiv soleiðis trokað til vikis, men skúlin hjálpti mær við eyka undirvísing í føroyskum. Hvønn einasta dag bardist eg, bókstavigiliga, við trimum ymiskum málum, sum eg lítið og einki skilti av. Tað hendi, at eg las okkurt á fimm ymiskum málum, soleiðis at eg kundi skilja pensum rætt. Tað fyrsta árið sat eg non-stop við telduna og umsetti og leitaði eftir undirvísingartilfari. Samstundis stuðlaðu lærararnir og familjan mær í at fara at lesa víðari á HH.¹ Nú komu tvey ár afturat, har eg “bardist fyri lívinum“. Eg trúði lítið uppá meg sjálva og væntaði ikki, at eg kláraði at fylgja við føroysku næmingunum. Men eg royndi.

Aftaná nógvar svøvnleysar nætur kláraði eg útbúgvingina við rímliga góðum úrsliti. Tað, eg gleðist mest um, er, at eg nú klári bæði at lesa og tosa føroyskt. At skriva føroyskt má eg tó betra nógv – men ein lærir so leingi ein livir, ikki so?

Somuleiðis dugi eg betur enskt nú og skilji eisini eitt sindur av donskum. Eg eri fegin um, at eg havi fingið innlit í samfelag, søgu, mentan, politikk, búskap og nógv annað í Føroyum. Skúlin lat míni eygu upp, so eg síggi, hvussu nógvar móguleikar ein útlendingur hevur her.

Nú má eg reypa av, at alt tað, sum eg lærði á HH brúkti eg hetta summarið (2018), tá eg var ferðaleiðari hjá týskum ferðafólkum. Á hvørjum túri hugsaði eg um allar lærararnar og takkaði teimum í tonkunum fyri, at eg hevði lært júst tað, sum ferðafólkini spurdu um.

Avbjóðingar í skúlanum

Sum nevnt, var ein av mínum størstu avbjóðingum, at bøkurnar vóru á donskum. Hetta varð ein skelkur. At skula umseta og leita eftir øllum undirvísingartilfari á øðrum máli tók næstan mótið frá mær. Tað var ørkymlandi og sálarliga troyttandi. Tíbetur var sjálv undirvísingin í tímunum á føroyskum og á henda hátt fekk eg kunnleika við at lurta eftir og skriva notat – hetta spardi mær eisini nógva tíð.

Ein onnur sera stór avbjóðing vóru tær mongu innlatingarnar, sum vit finga. Hesar stóru innlatingarnar tóku mótið frá teimum flestu næmingum og stressaðu tey sera nógv.

¹ Tað sama sum búskaparbreyt.

Ofta var eg noydd at skulka – ikki tí eg var dovin, men tí eg mátti brúka so nógva tíð at umseta o.a. vegna mítt „mál-handikapp“.

Innlatingar í teimum ymsu fakunum komu næstan altíð ísenn og vóru sum oftast sera stórar. Tað var hart at kombinera lívið heima við familjuni og skúlan.

Skrivligar innlatingar, munnligar framløgur, bólkaarbeiði, leita eftir tilfar og at umseta alt – sum næmingur hevði eg nógvar bóltar í luftini ísenn, sum eg ikki heilt kláraði at lofta, áðrenn teir duttu á gólv. Eg fann meg sjálva í eini óndari ringrás, har eg einki kláraði. Alt snúði seg bara um skúla, og eg helt meg vera egoistiska. Eg føldi, at eg broyttist til nakað ónt, var altíð sera upptikin og hevði ikki tíð til míni børn.

Í dag kann eg finna uppá at flenna at øllum hesum, tí ígjøgnum skúlagongdina hevði eg tveir sálarligar niðurtúrar, har eg vildi gevast. Eg hevði tað ringt við meg sjálva og græt í tríggjar dagar. Eg vildi melda meg sum sjálvlesandi, men gjørdi mær skjótt greitt, at eg sum útlendingur ikki fór at klára tað. At vera sjálvlesandi hevði bert isolerað meg frá umheiminum og gjørt alt verri. Eg hugsaði, hvussu eg kundi gera lívið hjá mær lættari – men til endans bleiv tað til „blív við og ger bara okkurt“.

Eg havi ikki grátíð so nógv í lívinum, sum eg havi gjørt hesi trý árin. Men kortini visti eg, at útbúgving letur hurðar upp til framtíðina, og eg má verða viljasterk og ikki geva upp.

Yvirhøvur vóru hvør dagur og hvør innlating ein stór avbjóðing. Hóast hetta hevur skúla-lívið hugtakið meg so nógv, at eg umhugsi at fara undir hægri lestur.

Útbúgvingarskipanin í Slovakia er øðrvísi enn í Føroyum

Útbúgvingarskipanirnar her og í Slovakia eru rættuliga ymiskar. Miðnámsútbúgving í Slovakia tekur 4 ár og ikki trý. Eftir loknan lestur fáa næmingar prógv, sum gevur teimum móguleika at lesa víðari á universiteti. Tað er eisini móguligt at velja sær trý ára útbúgving á yrkisskúlum, sum líkjast teimum í Føroyum. Munurin er, at næmingar hava meiri praktikkíð í ymsum fyrirkomum, soleiðis at teir eru klárir til arbeiðsmarknaðin og ikki nýtast at fara í læru sum her.

Næmingar í Slovakia fáa ongan studning, og alt tað fíggjarliga liggur tí á foreldrunum. Miðnámskúlin í Slovakia er tó ókeypis sum her í Føroyum. Næmingar gjalda bert eina upphædd hvørt hálvár fyri undirvísingartilfar. Henda upphæddin fevnir m.a. eisini um lán av øllum skúlabókum, sum næmingarnir fáa í byrjanini av árinum. Tað er tó keðiligt, at skúlaverkið ikki hevur ráð at keypa nýggjar bókur, og tilfarið er tí ofta gamalt.

Systkinabarn mítt er lærari á einum handilsakademii í Slovakia. Hann greiddi mær frá, at næmingar IKKI brúka sína egnu farteldu, men nýta gamla og klassiska háttin – bók, penn og pappír. Serlærugreinir, sum krevja teldu, hava undirvísing í serstøkum flokkum.

Tað er eisini stórir munur á, tá tað kemur til skúlatíng. Næmingar í Slovakia fáa heilt lítið av skúlatíngum, og tað er upp til hvønn einstakan, um tey gera heimaarbeiði. Tað er eisini upp til læraran, um hann/hon gevur karakter fyri ymsu avríkíni. Systkinabarnið greiddi eisini frá, at tað vísti seg, at nógv heimaarbeiði hevði negativa ávirkan á næmingarnar; tað fórði við sær, at tey at enda gjørdu minst møgulígt burturúr og harvið fíngu sera lítið burturúr.

Fyri at kanna, hvat næmingar duga í Slovakia, verða tímaroyndir og munnlígar royndir nýttar í størri mun enn her. Bólkaarbeiði verður bara brúkt í tímunum, og ongantíð aftaná skúlatíð sum her. Karakterir verða ikki gívnir fyri hetta bólkaarbeiði, tí at tað er bara ætlað at skapa sambond millum næmingar.

Somuleiðis er stórir munur á útbúgvingarskípaníni, tá tað kemur til fráveru. Um næmingur missir bert ein tíma/blokk, er neyðugt at koma við vátan frá lækna ella at hava eina haldgóða grundgeving. Næmingar fáa karakter fyri atburð. Skúlar luttaka eisini í ymiskum útferðum uttanlands, og skúlaskípanin roynir at gera ungdómin kláran til arbeiðslívið eins og her.

At enda

Eg havi sjálv sæð, at teir flestu næmingarnir vóru ikki nøgdir við, at skúlabøkurnar vóru á donskum. Eg haldi, at hetta er nakað, man kundi arbeiðt við í framtíðíni. Somuleiðis kundi man gjørt skúlagongdina lættari hjá næmingum, sum hava børn. Eg veit, at tað er møgulígt at taka útbúgvingina eftir 4 árum, ella at vera staklesandi, men hetta tekur kanska ov langa tíð hjá summum.

Alt í alt má eg síga, at eg vírðismetí skúlaskípaníni í Føroyum, tí tey gera útbúgvingina møgulíga hjá útlendingunum, sjálvst um teir ikki tosa føroyskt.

Stór vírðíng fer til øll á Handilsskúlanum í Tórshavn, tí tey megnaðu at íntegrera ein útlendskan næmíng á sera høgum stígi. Hetta kann verða ein eggjan til skúlan í framtíðíni, har tey kunnu bjóða fram útbúgving til útlendingar soleiðis, at útlendingar fáa betri ínnlítt í tað føroyska samfelagið.

Tíl endans má eg nevna, at tað besta í skúlanum var, at lærararnir hava gott vinarlag við næmíngarnar, og hetta hevur gívið mær eitt fólílsi av stabiliteti og tryggleíka. Skúlin bleív, fyri meg, ein stór famílja, sum stendur hjarta mínum nær, og eg fari ongantíð at gloyma hesa strævnu og fantastísku tíðína.

Lívsstíllur og lívskvalitetur

Kirsten Brix og Svanna Hanusardóttir

Tvørfaklig námsferð til Tvøroyrar frá 6. til 9. oktober 2008

Ætlanin var, at ein nýggj studentaskúlaskipan skuldi gerast við tí endamáli at uppraðfesta tvørfakligt samstarv. Vit vóru tí nakrir lærarar, sum høvdu hug at royna, hvussu tvørfakligt samstarv kundi skipast tey trý studentaskúlaárini. Vit fingu játtan frá MMR til at gera eina roynd við einum flokki, har næmingarnir høvdu valt støddfrøðideild við lívfrøði á A-stigi og ítrótti á B-stigi, áðrenn tey byrjaðu í 1.s. Umframt støddfrøði, lívfrøði og ítrótt vóru hinar lærugreinirnar eisini felagslærugreinir, og tær vóru: alisfrøði, danskt, enskt, evnafrøði, evning, føroyskt, geografi, religiún, spanskt, søga og tónleikur. Næmingarnir vistu frammanundan, at teir meldaðu seg til ein royndarflokk.

Ein av teimum tvørfakligu verkætlanunum var “Kroppur og náttúra”. Endamálið var at gera næmingarnar tilvitaðar um kropp og kropsmentan i diakronum og synkronum perspektivi. Sum grundtekst brúktu vit “En humanistisk tilgang til kroppen – når kroppen fortolkes” (Kap. 3 í E.B. Iversen o.a.: *Kroppen i tykt og tyndt – emneforløb til almen studieforeredelse*). Í lívfrøði, ítrótti og føroyskum varð arbeitt við tilfari um heilsu og lívsstíl. Í sambandi við hesa verkætlan gjørdur vit eina námsferð til Suðuroyar. Niðanfyrirstandandi er brot úr grein til ársritið á Studentaskálanum í Hoydølum í 2009.

Túrunin var tvørfaklig námsferð, sum hevði lívsstíl og lívskvalitet sum yvirskrift. Endamálið var at fáa innlit í, hvussu kostsamansetingin og rørslustigið í vanliga gerandisdegnum samsvarar við ráðini, vit fáa frá heilsumyndugleikunum.

Fyrri tátturinn fór fram á tann hátt, at keypt varð inn til máltíðirnar soleiðis, at hvør kundi seta sín kost saman eftir smakki, og øll skrásettu og vígaðu alt, sum fór niðurum í tveir dagar, mánadag og týsdag. Endamálið var so í hvørjum einstøkum føri, at næmingarnir hvør sær kundu staðfesta, hvussu teirra kostur og smakkur samsvaraði við tilráddar normar bæði í nøgd og kvaliteti. Allur maturin var tastaður inn í kostforritið ”Kend din kost”, sum roknaði samansetingina út. Hetta var grundarlagið undir rapportini, sum tey fyrireikaðu mikudag og hósdeg og gjørdur lidna á skúlanum í Hoydølum fríggjadag.

Annar tátturinn var rørsla. Mánakvöld og týskvöld varð farið suður í Vágshøll, har Jan Gærdbo tók væl ímóti okkum. Í høllini spældu vit kurvabólt, hockey, ultimate, fótbólt og

okkara egna skallispæl. Vit gjørdur kappingar í smáum bólum tvørtur um vøllin og spældu rættiliga avgerandi dystir í størri bólum eftir longdini á vøllinum, so sveittin lak úr hvørjum tráði, og diskussiónirnar um, hvør vann, og hvør hevði hildið í hvørjum og nær, gingu til langt út á náttina.

Á Tvøroyri læntu vit svimjihøllina, har vóru eisini spennandi dystir á skránni, sum aftur góvu nógva grund til at diskutera, hvør nú mundi vinna og á hvørjum og hví.

Mikukvøldið, tað seinasta kvøldið, var postarennikapping á skránni. Postar við ymiskum uppgávum vórðu lagdir út ymsastaðni á Tvøroyri, tilsamans hava næmingarnir runnið umleið 10 km. Uppgávarnar vóru fakligar, og lærararnir í flokkinum høvdu gjørt tær frammanundan. Summar kundur loysast á staðnum, og aðrar skuldu vera partur av undirhaldinum seinni um kvøldið, tá virðislønir vóru latnar fyri tey bestu avrikini.

Umframt alt hetta, vóru tvey onnur evni á skránni á ferðini: roknikynstrið í stóddfrøði og Tvøroyrar søga. Kári Mortensen hevði tvey umfør við roknivenjingum hvønn dagin, mánadag og týsdag. Saman við Bergi Hansen vitjaðu vit fornminnasavnið, har tey hava margar forvitnisligar lutir. Farið varð ein túr í tí gamla býarpartinum, m.a. varð spákað í Valinum, og so vitjaðu vit tey nýrenoveraðu húsini hjá Thomsen Handilsvirki, har tey hava sera áhugaverdar kontrabøkur heilt aftur í einahandilstíðina. Eisini har vóru vit væl móttikin av bæði Einari Larsen og Onnu Kirstin.

Framman undan ferðini varð ein grein lisin í føroyskum, sum lýsti lívsstíl og lívskvalitet í tíðarskeiðum frá antikkini til okkara tíð. Aftaná lótu næmingarnir stíl inn um evnið við støði í tekstum og myndum.

Hósdagurin varð brúktur til at fáa tey seinastu tøluni upp á pláss í ”Kend din kost” og annars til at rudda og gera reint.

Fríggjadagin skuldu rapportirnar gerast lidnar og latast inn. Tað var ein heldur tungur, men áhugaverdur dagur, nú býtið ímillum føðsluevnini vórðu sjónliggjørd í ”lagkakuforni”. Nú noyddust summi at viðurkenna, at hampiligar justeringar skuldu til bara fyri at koma í nánd av tilmælunum.

Tann lidna rapportin, sum umframt tey inntastaðu og viðgjørdur tøluni eisini fevndi um yvirskipaðar spurningar um evnið, taldi sum rapport bæði í lívfrøði og í ítrótti.

Vit halda, at ferðin var sera væleydnað. Orkan var fyrimyndarlig, bæði í teimum fakligu, kreativu og sosialu dimensiónum.

Skerdur fuglur vitjar sjáldan høgur hæddir

Jógvan Fríðriksson

Røða hildin við móttøku á Glasi 9. august 2018

Reistur úr lendinum lítur miðnámsskúlin út yvir høvuðsstaðin og kallar næmingar, kennarar og starvsfólk til verka. Jørð og betong eru runnin saman við arkitektur, list og kynstur at byggja. Vit fagna úrslitinum, at stór hugsan gevur nýggjar møguleikar, ið skapa framburð innan bókliga læru og handaliga menning.

Skúlin er ein samansett eind av sjónligum og ósjónligum lutum, og vit síggja einans heildina í brotum. Eingin sær allan skúlan samstundis, og mangt, ið ikki sæst, hevur alstóran týdning fyri heildina. Vit kunnu hugsa um káplar og rør, sum í tí dulda geva ravmagn og orku til netið og nútíðar samskipti. Vit kunnu hugsa um sanitet, til- og frárensl. Gott, at alt ikki sæst, so mikið betri, at tað er.

Tað sama er galdandi við innihaldi skúlans. Skúlin eigur at hava eitt vísindaligt flog og óræddur vitja har, ið vit og skil ikki grynna. Mangan er óneyðug vitan íblástur til tann veruliga gerandisdagin. Um vit einans halda okkum til tað neyðuga, verður tilveran grá og keðilig. Ein skerdur fuglur vitjar sjáldan høgur hæddir.

Talað verður um sólarringin. Ein partur er sjónligur, og ein annar partur ósjónligur. Tað er týdningarmikið, at unga ættarliðið fær hollan fakligan førleika, men fakligur førleiki er sjáldan nóg mikið til tess at liva eitt gott lív. Tað er umráðandi í øllum verkum eins og í skúlaskapi, at evnini at hugsa sjálvstøðugt verða kveikt.

Tað er hugans virki, ið ger lívið ríkt fakliga og persónliga. Vit hava tíverri skert ella skorið lærugreinir burtur, ið menna og kveikja hugans virki, til dømis heimspeki og klassisku lærugreinirnar. Skúlin skal menna tey ungu til góðar samfelagsborgarar, ið taka ábyrgd og gagna fólkaræðinum. Uttan breiða vitan og rímligan másligan førleika dalar støðið í allari talu millum manna og fakligum orðaskifti millum fakfólk.

Nútíðin setur nútíðar krøv, og tað er valla satt, at alt var betri í farnari tíð. Vit eiga ein fagran ungdom, ið megnar nógviðurskipti væl betur enn mítt ættarlið. Uppgáva teirra tilkomnu er at taða lendið, skapa karmar til útsýnið og lata yngra ættarliðinum framtíðina í hendi. Vitan, evni at hugsa og førleiki at skapa eru tryggir lunnar undir sjálvbjargni teirra ungu í lívi og samfelag.

Fakliga er vert at varnast, at tað ikki altíð eru vit og skil, ið ráða, hóast vit leggja okkum eina við at hava fakliga dygd í hugsan og verki. Menniskjan er so samansett, at ein stórir partur av tíðini dvørlur við alt annað enn faklig viðurskifti. Vit kunnu nevna fyrbrigdi sum kenslur og trivnað, ið virka inn á tað fakliga, samvirka við tað ella darva tí.

Tað eru júst hesi fyrbrigdi, ið gera av, um eitt arbeiðspláss kennist gott og nøktandi. Tað óskynsama er ein duld orkukelda, ið mangan stýrir tí skynsama. Vit og skil eru dygdir, sum hóast teirra góðsku fáa eitt við- ella mótspæl frá tí, ið ikki kann bólkast sum ratio, vit og skil.

Í gomlum skaldskapi er hetta fyrbrigdi orðað soleiðis: “Vísdom at vinna er betri enn gull, vitsku at vinna er meiri enn silvur.” (Orðtøk Sálomons 16,16)

Vitska og vísdomur eru tvey berandi hugtøk við atliti at persónligari menning innan skúlans gátt og í tí almenna samfelagnum. Sjálvt um orðini líkjast og liggja tætt hvørt at øðrum, so er eyðvitað ein munur.

Vitska er gløggskygni, vit og skil. Talan er um tilvit og medvit. Vitskan kann mennast við læru og lærdómi, tað at nema sær kunnleika og søkja frøði.

Vísdomur fevnir um vitan og kynstrið at gagnnýta og handfara sína vitan. Tað letur seg væl gera at hava vitsku og eitt minni mál av vísdomi. Tess vegna er vitskan silvur. Hinvegin kann tann, ið hevur avmarkað mál av vitsku, vera vísur og bera seg skilagott at og megna lívið. Tess vegna er vísdomur gull.

Ávegis inn í eitt samfelag við øktari frítíð og alt fleiri árum við eftirløn er tað umráðandi, at tey ungu ikki einans gerast klók, men eisini vís. Tað er vísdomurin, ið føðir trivnaðin, hóast vitskan skapar karmarnar.

Nýggi skúlin, Glasir, er bygdur uttan fyri gamla bøgarðin, har fuglurin sær alt úr erva. Vit kunnu á hugans veingjum nýta fuglin sum fyrmynd og síggja fakligar og menniskjansligar nærmyndir við útsýni. Guð signi land og fólk.

Takk fyri.

Húgván er frælsi

Páll Isholm

Røða hildin við próvhandan á Kambsdali juni 2019

Í fjør vóru áttati ár síðani fyrstu føroysku pisurnar fingi húgvuna á høvdið í Føroyum. Hetta var tá ein ásannan av, at ein føroysk studentskúlaútbúgving var tað rætta fyri føroyingar og vitanarmenningina av føroyska samfelagnum. Tá vóru fimm studentar. Útbúgvingin er støðugt broytt og fjøltáttað, og talið á árligum studentum er nærum hundraðfaldað síðan. Samstundis er fólkatalið 'bara' tvífaldað.

Hetta ber boð um, at eitt samfelag við væl útbúnum borgarum er eitt samfelag, sum er ført fyri at menna seg í skiftandi umstøðum. Teknaðu vit framburðin í Føroyum og útbúgvingarstøðið hjá føroyingum í somu strikumynd, vóru tær helst meinlíkar.

Tá ið vit tosa um studentaskúlaútbúgvingar ella gymnasialar miðnámsútbúgvingar, tosa vit samstundis um hægri lestur.

Avgerandi er sjálvandi fakliga trúvirðið í einum føroyskum studentsprógvi: At næmingarnir eru fyrireikaðir til víðari lestur, og at okkara prógv verða mett dygdargóð og álítandi.

Men avgerandi er eisini, at vit varðveita breiðar almennandi útbúgvingar, tí hesar eru grundleggjandi fyri fólkaræðið og felagsskapin, sum hevur ment okkum og okkara grannalond. Ein dygg almennandi útbúgving er meira grundleggjandi í dag enn nakrantíð, nú vit áhaldandi verða bombarderað við ófíltretraðum boðskapum frá teimum, ið vilja hava tamarhald á okkara tonkum. Har algoritmur og tilgjørdur intellegensur stýra alsamt meira.

Vitan um og virðing fyri náttúru, máli, søgu og samfelag er altavgerandi fyri eina burðardygga framtíð í einum frælsu samfelag. Einum samfelag har vit eisini gáa um, hvørjum vit liva fyri, og ikki bara renna kapp eftir tí, vit vilja liva av.

Við tí vøkstri av upplýsing og móguleikum at samskifta, ið nútíðin bjóðar, er kanska ongantíð meira umráðandi enn nú at duga á at skina, hvat er rætt, og hvat er skeivt. At lesa millum linjurnar og duga at seta í samanhang. Tann, ið ikki dugir tað, kann skjótt villast inn í hugsanir og hugburðir, ið bróta niður tað samfelag, ið forfedrar og -møður okkara hava bygt upp.

Tá tú gongur á student, verður tú tvingaður at arbeiða sjálvstøðugt, at samstarva, at menna tínar egnu hugsanir og taka ábyrgd. Studentaskúlanæmingar búnast sum ein-

staklingar í felagsskapinum. Næmingarnir skulu vinna sær evnini at undrast og at fara í dýpdina og røkka einum størri forstálsi.

Ein næmingur skal læra nógv um onnur menniskju – og eina rúgvu um seg sjálvan. Fåa betri eygu og oyru og verða ílatin til eina framtíð, har broytingar eru tað einasta, sum er áhaldandi.

Ein næmingur við studentaskúlaútbúgving skal hava dirvi at toyggja seg eftir møguleikunum og skapa nýggjar, so hann kann vera við til at skapa broytingarnar, ið samfelagið hevur brúk fyri, og ikki bara eygleiða tær.

Føroyska studentahúgván hevur í áttati ár verið sýmbolið upp á:

- Frælsi at gera títt næsta val.
- Frælsi at fylgja tínum dreymum.
- Frælsi at hugsa teg um.
- Frælsi at vera tú.

Hvør einstakur hevur fingið møguleika at menna sína egnu persónligheit og gerast førur fyri at skilja sína støðu í forhold til onnur menniskju, náttúru og samfelag – ikki bara fyri einstaklingin, men eisini so man kann finna sín lut í felagsskapinum á ein meira tilvitaðan hátt. Allir studentar eru í størri mun blivnir førir fyri at skilja, hvørjum vit vilja liva fyri heldur enn bara at renna eftir tí, sum vit vilja liva av.

Í áttati ár hava føroysku skúlarnir klakt pisur, sum hava ment seg í einum sunnum og livandi felagsskapi við greiðum fakligum málsetningum. Og hetta hevur munað, og munar hvørt einasta ár.

Tí er eins umráðandi í dag sum í 1939 at styrkja og menna ta føroysku studentaskúlaútbúgvingina, so vit eisini komandi áttati árinu fyrireika okkara ungdóm til at byggja okkara land á dyggar fakligar førleikar og ein sunnan fólkaræðisligan felagsskap, óansæð hvagar tíðarandin annars ber okkum.

Tíðargrein – stóð í Sosialinum 13/12-2019

Karakterøðin í føroysku skúlunum

Tórður Johannesarson

“Fáa vit karakter fyri hetta?” Hetta er vanligi ein fyrstu spurningunum, ið ein sum lærari á miðnámi fær frá nýggjum næmingum. Eg havi undrast á henda spurning, tí tað, sum hevur týdning í undirvísing skuldi verið, at næmingar koma í skúla fyri at læra. Men tekur tú eitt kjak við næmingar um hetta at ganga í skúla, skilir tú skjótt, at tað er sera umráðandi fyri teir at teir fáa góðar karakterir, tí líka síðan teir vóru 12-13 ára gamlir, hava teir fingið karakterir.

Tað er ógvuliga skjótt, at næmingar fáa fyrstu metini í fólkaskúlanum. Í summum skúlum brúka tey enn karakterbók. Talan er ikki um tøl, men um orðingar sum avbera gott, gott, miðal o.s.fr. Næmingar kunnu skjótt fara at identifisera seg við met, og teir kunnu finna upp á at samanbera metini. Tí er ivasamt, hvussu skilagott tað er við hesum karakterbókum.

Í fólkaskúlalógini stendur, at næmingar skulu hava tvey støðumet og eitt ársmet í 8. flokki, 9. flokki og 10. flokki. Tey seinnu árin eru flestu fólkaskúlar farnir at geva støðumet og ársmet longu í 7. flokki, og grundgevingin er, at næmingarnir skulu venja seg við karakterir. Hetta er vorðin siðvenja, og í summum skúlum verða næmingar so smátt vandir við karakterir longu í 6. flokki. Tað skal eisini viðmerkjast, at tað eru skúlar í Føroyum, sum ikki geva støðumet ella ársmet fyrr enn í 8. flokki, sum kunngerðin eisini sigur. Í talvu 1 sæst, at næmingurin fær 103 støðumet/ársmet tey trý árin.

Innlatingar og royndir í fólkaskúlanum

Sambært námsætlanini verður ikki tilskilað, hvussu nógvar innlatingar næmingarnir í fólkaskúlanum skulu hava. Í roynd og veru er tað upp til einstøku lærararnar at gera av, hvussu nógvar innlatingar eru. Eg havi spurt meg fyri hjá lærarum úr ymiskum skúlum, og eri komin til tøluni, sum síggjast í talvu 1.

Tað vil siga, at um ein lærari gevur karakterir fyri innlatingarnar, so fær næmingurin 80 karakterir fyri tær tey trý árin. Flestu fólkaskúlalærarar, sum eg havi tosað við, geva bæði karakterir og viðmerkingar fyri avrikini. Summir geva bara viðmerkingar.

Fólkaskúlanæmingar skulu eisini til royndir tey trý árin. Skúlarnir hava jólaroyndir, várroyndir, ársroyndir og próvtøkur.

Fleiri skúlar hava ikki jólaroynd og várroynd í 7. flokki. Tað vil siga, at næmingurin fær 48 karakterir fyri royndir í 8. og 9. flokki.

Talva 1: Tal á metum í fólkkaskúlanum

	7. flokkur	8. flokkur	9. flokkur	Tilsamans
Støðumet/ársmet	33	35	35	103
Innlatingar	20	30	30	80
Royndir		24	24	48
Tilsamans	53	89	89	231

Viðmerking: Ein næmingur hevur í miðal einar 11 lærugreinir frá 7.-9. flokk. Hann fær fleiri met í ymiskum lærugreinum, t.d. bæði í munnligum og skrivligum.

Til samans fær ein fólkkaskúlanæmingur umleið 231 karakterir tey trý árinum. Uppi í hesum talinum eru ikki karakterir fyri munnlig avrik, til dømis framløgur, so talið er nógv hægri.

Innlatingar og royndir á miðnámskúlanum

Allir miðnámskúlar (gymnasialt miðnám) í Føroyum geva tvey støðumet og eitt ársmet. Í mun til fólkkaskúlan er tað upp til rektararnar á skúlanum at gera av, hvørt teir vilja hava fleiri enn eitt støðumet.

Næmingar á miðnámi hava eisini innlatingar, sum víst í talvu 2. Eins og lærarar í fólkkaskúlanum geva fleiri lærarar á miðnámi bæði karakterir og viðmerkingar fyri allar innlatingar. Miðnámskúlanæmingar ganga eisini til royndir, skriva breytaruppgávu og tílíkt, sum víst í talvu 2.

Talva 2: Tal á metum á miðnámi

	1.s	2.s	3.s	Tilsamans
Støðumet/ársmet	32	34	33	99
Innlatingar	40	40	24	104
Royndir	3	4	14	21
Tilsamans	75	78	71	224

Viðmerking: Ein næmingur hevur í miðal einar 14 lærugreinir frá 1.g til 3.s. Hann fær fleiri met í ymiskum lærugreinum, t.d. bæði í munnligum og skrivligum.

Sannlíkt er, at ein næmingur á miðnámi fær 224 karakterir tey trý árinum. Karakterir fyri munnligar framløgur eru ikki taldir við. Tað vil siga, at ein næmingur, ið hevur gingið seks ár í skúla, fær meir enn 450 karakterir hesi árinum.

Hvat gera karakterir við næmingarnar?

Gransking av ungdómi vísir, at tey ungu trívast ikki so væl í skúlunum. Tey eru strongd og mistrívast, tí at tey alla tíðina skulu prógva fyri læraranum, hvat tey duga, og tí at tey m.a. stremba eftir høgum próvtølum. Fyri at fáa høg próvtøl, velja tey ungu tær lættastu uppgávurnar.

Í 2015 vísir Morten Mikkelsen á, at kanning hjá Tanju Miller, sum undirvísir á UC Nordjylland, staðfestir, at fleiri lærarar royna at brúka próvtøl námsfrøðiliga í teirri vón, at próvtølini fara at ávirka atferðina. (*Miðnámsrit nr. 10*). Sambært Tanju er hetta eitt váðaverk, tí at næmingarnir eru ymiskir og hava ymiskar royndir. Hon vísir á, at fyri summar næmingar virkar eitt vánaligt próvtal motiverandi. Aðrir kenna eitt vánaligt próvtal sum eitt brennimerki, ið teir ongantíð sleppa av við. Hvør skal siga: “Um eg fái eitt 02, eri eg verður eitt 2-tal!” Tá er lítið vunnið. Tanja Miller mælir til, at hesi støðumetini, sum næmingar fáa í árinum, skuldu verið skift út við metingar- og vegleiðarasamrøður. Hon og fleiri onnur halda, at næmingar bara skulu hava karakterir, tá ið teir hava verið til royndir og próvtøkur.

Hví eru tey ungu so upptikin av karakterum?

Næmingar á framhaldsdeild stremba eftir teimum høgum karakterunum, so at teir sleppa á miðnám, verður sagt. Hetta gevur ikki meining, tí nú á døgum sleppa næstan øll inn á miðnám.

Á miðnámi vilja næmingar sleppa á hægri lærustovnar, verður sagt. Tað vísir seg tó, at hetta er yvirdrivið, tí í flestu førum eru miðalgóð próvtøl nóg mikið til at sleppa at lesa víðari.

Tað verður eisini ført fram, at lærarar siga, at teir geva karakterir, tí at næmingarnir vilja karakterir. Her mugu vit lærarar ikki geva eftir, tí gransking vísir, at vit mugu flyta fokus frá karakterum til læring, og at hjá summum næmingum forða karakterir fyri læringini.

Ein onnur orsök til, at tey ungu vilja hava karakterir fyri alt, kann vera, at foreldur teirra krevja tað fyri at vita, hvussu børn teirra eru fyri. Í hesum fara foreldrini skeiv, tí lærarar hvørki kunnu ella skulu geva met fyri at boða frá, hvussu næmingarnir standa seg í eini læringargongd.

Karakterfrí undirvísing

Tað verður onkuntíð fært fram, at karakterir eru tað einasta, sum vit hava at halda okkum til, tá ið vit skulu meta um næmingar. Hetta er ikki rætt; onkur miðnámskúli hevur havt karakterfría undirvísing á onkrari breyt í eitt tíðarskeið, t.d. fram til februar á fyrsta ári. Á Handilsskúlanum var vanligt at hava karakterfría undirvísing alt árið, men lærarar góvu eitt støðumet í februar og eitt ársmet. Hetta riggaði væl. Í staðin fyri at geva støðumet skipaði læraratoymið fyri samrøðum um, hvørjar styrkir og avbjóðingar næmingarnir høvdu. Sjálvsagt spurdu næmingar, hvussu gekst teimum, og tað gav læraranum bjóða næminginum við í metingina. Næmingar fingur heldur ikki karakterir fyri innlatingar, bara viðmerkingar. Á henda hátt flutti alt læraratoymið fokus frá karakterum til læring.

Skúlin køvir læring við at geva so nógvur karakterir

Í kjakinum um tøkni í skúlunum er ein av høvuðsgrundgevingunum, at skúlin skal endurspeglar samfelagið; men í arbeiðslívinum fáa vit ikki karakterir.

Vit eiga heldur at hugsa um næmingar, ið hava serligar avbjóðingar, t.d. fakliga veikar næmingar og næmingar, ið hava tungt við at læra. Tað kann ikki vera stuttligt hjá slíkum næmingum at fáa lágur karakterir, og teir koma skjótt til ta niðurstøðu, at tað er líka frægt at kasta frá sær. Hvussu er við introvertum næmingum? Hvussu ofta siga vit lærarar ikki við hesar tigandi næmingarnar, at teir mugu tosa meira? Men tað liggur ikki í teirra natúr.

Hesir næmingar, sum eg sipi til, gerast tapararnir í skúlanum, tí at karakterir eru ein eftirmeting, sum ikki passar til teirra. Kanska duga vit lærarar ov illa at seta okkum í støðuna hjá teimum, tí at flestu lærarar hava klárað seg rímliga væl í skúlanum. Tað hoyrist ið hvussu er sjáldan, at teir hava klárað seg illa.

Tilmæli

Um vit skulu flyta fokus frá karakterum til læring, so eru myndugleikin, skúlaleiðslur og lærarar noydd til at fara undir eina tilgongd. Tað allarbesta hevði verið, at karakterfrí undirvísing var á allari hádeild og á miðnámi, men hetta er neyvan veruleikakent beint nú. Vit kundu tó minkað um karaktergevingina. Mentamálaráðið kundi broytt lógina viðvíkjandi støðumetum í fólkskúlanum til eitt støðumet í 8. flokki og eitt støðumet í 9. flokki. Tað hevði gjørt, at minni fokus var á karakterunum.

Á miðnámi áttu næmingar bara at fingið eitt ársmet tað fyrsta árið og havt karakterfría undirvísing. Á øðrum ári kundi verið karakterfrí undirvísing fram til jóla. Støðumet kundu verið givin í februar. Á triðja ári kundu næmingarnir bara fingið eitt støðumet og eitt ársmet; her kundu næmingasamrøður verið havdar.

Leiðslur og læraratoymi áttu í nógv størri mun havt karakterfría undirvísing bæði í fólka-skúla og á miðnámi. Tað batar lítið, at einstakir lærarar skipa fyri karakterfríari undirvísing, tí at hesir kunnu enda sum skotskivur hjá næmingunum. Royndir vísa, at tað riggar best, um øll lyfta í felag.

Her eru nakrar greinir um eftirmeting, ið allar hava staðið í Miðnámsriti:

- *Meting í undirvísing og læring*, nr. 3, 2014.
- *Kvalitativ eftirmeting*, nr. 7, 2015.
- *Tann vakri váðin í útbúgving*, nr. 10, 2016.
- *Kenn tína ávirkan – um sjónliga læring og John Hattie*, nr. 11, 2016.
- *Etikkur í undirvísingini*, nr. 11, 2016.
- *Tá ið samstarv kvalir kreativitet*, nr. 13, 2017.
- *At læra induktivt ella deduktivt*, nr. 13, 2017.
- *Próvtalsjagstran oyðileggur fakligheitina*, nr. 14, 2017.
- *Afturmeldingar at menna læring*, nr. 15, 2018.
- *At geva met – spurningurin er ikki hvussu, men hví*, nr. 15, 2018.
- *Suðuroy sum karakterfrítt øki*, nr. 16, 2018.
- *Stillir næmingar*, nr. 17, 2018.
- *Øll kunnu læra at rokna*, nr. 17, 2018.

Karakterfrí undirvísing – við læring fyri eyga

Olav Absalonsen

Tá ið vit tosa um at geva met, er spurningurin ikki hvussu, men hví. Og í allari meting í undirvísing og læring er fyrsti spurningurin altíð hví. Tá ið vit kenna endamálið við metingini, kunnu vit byrja at tosa um hvussu, hvat, nær og hvør. Tá ið vit skilja ímillum formativa og summativa meting, eru tað júst endamálini, ið eru ymisk. Og av tí sama verður eisini munur á, hvussu vit meta, hvat vit meta, og nær vit meta. Nógvir serfrøðingar eru samdir um, at formativ afturboðan til næmingar er helst tað mest týðandi og gevandi, ið lærari kann gera fyri næmingarnar. Men av nógvum orsøkum er hesin møguleiki ikki gagnnýttur til fulnar. Orsakirnar eru til dømis:

1. Ov nógv fokus á karakterir
2. Vantandi dygd í afturmelding og/ella miseydnað móttøka
3. Modularisering av útbúgvingum

Karakterir, rós og viðmerkingar

Í 1988 kom Ruth Butler við eini kanning um effektivitetin av ymsum sløgum av afturmelding. Í kanningini vóru 132 næmingar í sætta flokki úr 12 flokkum í fyra skúlum í Ísrael. Næmingarnir fingu uppgávur at loysa. Í einum flokki í hvørjum av teimum 4 skúlunum fingu næmingarnir stig. Í einum øðrum flokki í hvørjum av skúlunum fingu næmingarnir viðmerkingar. Í tí triðja flokkinum í hvørjum av skúlunum fingu næmingarnir bæði stig og viðmerkingar. Síðani fingu næmingarnir uppgávur av sama slag og fingu at vita, at teir fóru at fáa sama slag afturmelding sum fyrr. Innlatingarnar vóru dømðar sum fyrru ferð.

Tey, sum bara fingu stig, gjørdu eingi framstig. Tá ið tey vóru spurð, um tey vildu halda fram við at gera hesar uppgávur, søgdu tey, sum høvdu fingið høg met, ja, men tey, sum høvdu fingið lág met, søgdu nei. Næmingar, sum bara høvdu fingið viðmerkingar, kláraðu seg 30% betur í seinni innlating enn í fyrru (sjálvt um tey ikki vistu tað, tí tey høvdu ikki sæð stigin), og allir hesir næmingar søgdu, at teir vóru áhugaðir at halda fram við hesum.

Avleiðingin av at geva bæði stig og viðmerkingar var tann sama sum bara at geva stig. At geva stig saman við viðmerkingum gjørdi viðmerkingarnar nyttuleysar. Næmingar, sum fingu høg met, hildu tað ikki vera neyðugt at lesa viðmerkingarnar, og næmingar, ið fingu lág met, vildu ikki lesa tær. Henda kanning og nógvar aðrar siga, at um vit sum lærarar geva næmingunum dygdargóðar viðmerkingar, og vit síðani geva stig ella met fyri avrikið, er tíðin, ið fer til at geva viðmerkingar, burturspilt. Tann sálarfrøðiliga orsøkin til hesi

úrslit er at finna í ein aðrari kanning hjá Ruth Butler frá 1987. Stig ella met gera, at næmingurin verður meira upptikin av sínum ego, men góðar viðmerkingar fáa hann at forvitnast um uppgávuna, treytað av, at einki met er givið eisini.

Viðhvørt kunnu afturmeldingar til næmingar gera størri skaða enn gagn. Avraham Kluger og Angelo DeNisi kannaðu frágreiðingar ímillum 1905 og 1995 um, hvørja ávirkan afturmeldingar hava á avrik. Av tí at hesar kanningar vóru misjavnar í dygd, settu teir nøkur krøv til, um tær skuldu vera við í teirra meta-greining. Eftir vóru 470 ávirkanarstøddir, og 32% av teimum vístu, at afturmeldingar gjørdur, at avrikini hjá næmingunum versnaðu. Fyri at royna at skilja, hví afturmeldingar kunnu virka ímóti ætlan, hugdu teir nærri eftir kanningunum fyri at gera av, nær afturmeldingar føra til betri avrik, og nær tær ikki gera tað. Teir komu til, at tá ið afturmelding vísti á munin ímillum verandi avrik og málið fyri avrik, var tað, sum hendi, treytað av, um avrikið var betri ella verri enn málið.

Tá ið ein afturmelding sigur næminginum, at hann longu hevur rokkið á mál, kann vónandi henda, at hann setir sær nýggj mál, men hinvegin kann eisini vera, at næmingurin fer at taka sær av løttum. Tá ið tað er ov lætt at koma á mál, kann vera, at næmingurin kastar frá sær, tí hetta var einki vert, og hann vragar afturmeldingina sum óviðkomandi.

Tá ið ein afturmelding sigur, at avrikið er verri enn tað, sum næmingurin hevur sett sær fyri, kann henda, at næmingurin broytir málið, til dømis kann næmingurin stíla eftir einum B (10), sjálvst um A (12) hevði verið møguligt, men tað fer at krevja ov nógv, ella tað er at váða ov nógv at stíla so høgt. Ein annar móguleiki er, at næmingurin gevur málið upp sum ómøguligt, tí hann so ofta fær at vita, at hann ikki dugir. Hetta kemur til dømis fram, tá ið næmingur sigur ‘eg dugi ikki at rokna.’ Ein triði móguleiki er, at næmingurin vragar afturmeldingina; hetta hendir til dømis, tá ið hann heldur seg hava gjørt sær ómak út um tað, sum varð væntað, og síðani fær nevndu afturmelding. Avleiðingin er, at næmingurin ger sær minni ómak næstu ferð. Ein fjórði móguleiki er, at hann ger sær størri ómak næstu ferð. Hvussu afturmeldingar í hesum sambandi fáa næmingar at handla, er víst í talvu 1.

Talva 1: Hvussu afturmeldingar, ið samanbera avrik við mál, ávirka næmingar

Hvat næmingurin ger	Avrikið betri enn málið	Avrikið verri enn málið
Broytir atferð	Ger sær minni ómak	Ger sær størri ómak
Broytir mál	Setur sær hægri mál	Setur sær lægri mál
Uppgevvur mál	Ger av, at málið er ov lætt	Ger av, at málið er ov torført
Vragar afturmelding	Sær burtur frá afturmelding	Sær burtur frá afturmelding

Kelda: Dylan Wiliam, 2011.

Í bara tveimur av 8 fœrum fœrir afturmeldingin til betri avrik. Í hinum 6 fœrunum verður avrikið tað sama ella verri. Tað er eisini trupult at siga frammanundan, hvat fer at henda. Tað veldst um næmingin, ið fær afturmeldingina, um uppgávuna, og hvussu næmingurin uppfatar læraran, ið gevur afturmeldingina.

Eitt annað, sum Kruger og DeNisi vísa á, er, at flestu kanningar ikki siga, hvørja ávirkan afturmeldingar hava í longdini. Tá ið afturmeldingar økja um motivatióningina, er tað vanligi beint eftir, at afturmeldingin er givin.

Mindset

Granskarar við Stanford University hava kannað, hvussu næmingar uppliva tað, at tað gongur væl í skúlanum, og hvussu teir uppliva tað, at tað gongur illa. Eitt nú hava teir sett spurningin “Um tú fært A, hví man tað vera?” Ella “Um tú fekst F, hví mundi tað vera?” Granskararnir við Carol Dweck á odda funnu út av, at trý eyðkenni gingu aftur í svarunum frá næmingunum:

1. Tað fyrsta var, at um tað eydnaðist ella miseydnaðist hjá teimum, kom tað antin av orsökum hjá næmingunum sjálvum ella av orsökum, sum komu uttaneftir. Til dómis “Eg fekk A, tí eg gjørði eitt gott arbeiði” er ein orsök hjá næminginum sjálvum. “Eg fekk F, tí lærarin hatar meg” er ein orsök, sum kemur uttaneftir. Tað er púra vanligi, at næmingar siga, at teir sjálvir eru orsøkin, tá ið tað eydnast væl hjá teimum í skúlanum, men tá ið tað ikki eydnast, er tað okkurt annað, sum er orsøkin.
2. Annað eyðkenni var, um orsøkin til, at tað gekk væl, var varandi ella stokkut. Til dómis verður tað at vera gløggur sæð sum ein varandi orsök. Um næmingurin fær A, tí hann er gløggur, so fær hann helst eisini A næstu ferð, tí hann blívur við at vera gløggur. Um næmingurin hinvegin sigur “Eg fekk A, tí eg gjørði mær ómak,” so er orsøkin ikki varandi. Um næmingurin fær A næstu ferð, veldst um, hvussu nógv arbeiði hann leggur í uppgávuna tá.
3. Tað triðja var, hvussu nágreinilig afturmeldingin var, og um tað, sum eydnaðist ella miseydnaðist kemur av orsökum, sum ávirka alt, sum næmingurin ger, ella bara tað, sum hann hevur gjørt í hesum fœri. Nógvir næmingar generalisera tað, sum eydnast, soleiðis at teir halda, at um teir duga okkurt væl, so duga teir alt væl. Somuleiðis kunnu teir generalisera tað, sum teir ikki duga, soleiðis at um okkurt miseydnast hjá teimum, so vænta teir, at alt fer at miseydnast.

Teir bestu næmingarnir hugsa, at tað, sum eydnast ella miseydnast hjá teimum, kemur av orsökum, ið ikki eru varandi, og sum næmingurin kann gera nakað við. Hugsanarhátturin er, at hetta er upp til mín, og eg kann gera nakað við tað. Høvdu fleiri næmingar tikið henda hugsanarhátt til sín, at tað er upp til mín, og eg kann gera nakað við hetta, høvdu teir lært munandi meira.

Um næmingur setir afturmeldingar í samband við nakað, sum er varandi ella ikki varandi, veldst um hugburðin hjá honum. Ein næmingur kann lesa eina afturmelding sum ‘tú ert ikki nóg klókur’, og ein annar næmingur kann lesa somu afturmelding sum ‘tú ert ikki nóg klókur – enn’. Hvussu næmingurin skilir afturmeldingina, hongur saman við, um hann heldur eitt avrik nú vera avgerandi fyri móguleikum í framtíðini. Næmingar, sum halda, at evnini eru fastlöst, halda, at avrikini staðfesta, hvørji evni, teir hava. Næmingar við stórum sjálvsáliti taka uppgávnar sum avbjóðingar. Men er sjálvsálitið lítið, roynir næmingurin at sleppa undan avbjóðingum. Sambært Dylan Wiliam vilja nógvir næmingar heldur vera hildnir at vera latir enn býttir, og tí gera teir sær lítlan ómak við uppgávum. Hetta er avleiðing av at halda evnini vera fastlöst.

Tey, sum hinvegin halda, at evnini eru til at broyta, síggja avbjóðingar sum ein móguleika at læra og blíva klókari, og vilja tí gera sær ómak, tí tað kostar einki at gera feilir. Tað áhugaverda er sambært Dylan Wiliam, at sami persónur kann hava báðar hugburðirnar. Ein næmingur kann til dømis halda, at í skúlanum eru evnini hjá honum fastlöst, men í ítrótti kunnu tey broytast, soleiðis at meira hann venur, betur dugir hann. Tí er umráðandi, at afturmeldingar til næmingar fáa teir at halda, at evnini hjá teimum í einum skúlafaki eru ikki fastlöst, og at um hann arbeiðir væl, blívur hann klókari.

Hugskot um afturmeldingar í verki

Summar afturmeldingar eru ikki til stórt gagn, tí vit leggja ov stóran dent á, hvat er skeivt ella vánaligt í avrikinum, sum næmingurin ikki hevur móguleika at lata inn av nýggjum. Heldur skuldi næmingurin fingið ráð um, hvat hann skal gera fyri at blíva betri til tað, sum ikki er nóg gott. Sambært Dylan Wiliam virkar afturmelding bara formativt², um tann lærandi brúkar boðini til at bøta um avrikini.

Gransking, sum eru umrødd omanfyri, vísir, at karaktergeving hevur ringa ávirkan á læringina. Í Føroyum sum aðrastaðni hevur útbúgvingarskipanin karaktergeving sum grundvøll. Men vit kundu dugað betur at handfarið hesa avbjóðing. Ein meginregla er, at vit mugu ongantíð geva næmingum karakter, meðan teir eru í ferð við at læra, tí so skjótt, sum næmingur fær karakter, heldur læringin uppat. Hetta ljóðar keðiligt, men soleiðis virkar mannalyndið.

Skúlaleiðslur og embætisfólk innan útbúgving vita, at karakterir steðga læringini, men kortini áleggja tey lærarum at geva karakterir. Kanningar í øðrum londum vísa, at foreldur

² At meting ella afturmelding er formativ, merkir, at endamálið við henni er at menna og fremja lærdóm. Samanber við summativa meting, ið hevur sum endamál at gera av, hvat næmingurin hevur lært – ofta sum tal ella bókstavur, og onkuntíð sum góðkent ella ikki góðkent.

krevja, at börnini fáa karakterir, men er tað ein skilagóð grundgeving fyri at varðveita eina skaðiliga siðvenju? Foreldur vilja síggja karakterir, tí tey vilja vita, hvussu tað gongur hjá børnunum, og nóg av teimum vita ikki betur enn, at karakterir eru einasti máti at fáa tað at vita. Og næmingar vilja eisini hava karakterir, tá ið teir eru vandir til tað. Tað er sum rúsevnmisnýtsla, heldur Dylan Wiliam. Tí hevði verið betri, um øll skúlaskipanin hjá okkum bar so í bandi, at næmingar ongantíð fullu til at vilja hava karakter fyri líkt og ólíkt.

Dylan Wiliam er komin til, at um øll gransking um afturmeldingar skuldi verið søgd í einum setningi, so hevði tað verið, at afturmeldingar skulu fáa næmingin at hugsa heldur enn at reagera kensluliga. Tá ið lærarar verða spurdir, hvørjum næmingar, ið fáa bæði viðmerkingar og karakter, hyggja eftir fyrst, siga teir flestu, at tað er sjálvandi karakterurin. Tað næsta, sum næmingarnir hyggja eftir, er karakterurin, sum onkur annar næmingur fekk. Tá ið næmingar soleiðis fara at samanbera seg við hvønn annan, verður orka brúkt til at verja seg sjálfvan, og minni orka verður eftir til at læra nakað nýtt.

Um afturmeldingin skal hjálpa næminginum at læra, krevst, at hon vísir á, hvat skal gerast nú, og ikki leggur dent á, hvat var gott ella vánaligt í tí, sum næmingurin hevur avrikað.

Um vit sum lærarar krevja av næmingum, at teir skulu rætta heimaarbeiði, sum teir hava fingið aftur, soleiðis at næmingar við góðum avrikum einki skulu gera, so virkar afturmeldingin sum revsing. Um vit hinvegin fata hugskotið um afturmelding sum vegleiðing til næmingin um, hvat hann skal gera, kann hon blíva meira uppbyggjandi. Neyðugt er at seta tíð av í tímanum, so at næmingarnir fáa møguleika at brúka afturmeldingar at bøta um avrikini, og at afturmeldingin ikki verður fatað sum revsing, men sum vegleiðing. Dylan Wiliam nevnið trýggjar meginreglur um effektiva afturmelding í verki:

1. Hann hevur spurt nógvar lærarar, um teir halda, at næmingar brúka líka nógva tíð at læra av afturmeldingum, sum lærarin hevur brúkt at gera tær. Minni enn eitt prosent svarar ja. Her skal broyting til. Fyrsta meginregla um afturmelding er, at hon skal geva móttakaranum meiri at gera, enn sendarin hevur havt.
2. Ein onnur meginregla er, at afturmelding skal hava fokus. Vit geva ofta næmingum drúgvur viðmerkingar, har dygdin er so sum so, og har vit ikki krevja, at næmingurin skal gera stórvegis við hetta. Betri hevði verið, at afturmeldingin var styttri og meira fokuserað. Heldur enn at geva næminginum ein lista við feilum at rætta, kundu vit skrivað, at næmingurin næstu tvær vikurnar skal arbeiða nóg við tveimum evnum, sum hann hevur tørv á at læra betur. Styttri afturmelding við meiri fokus ger størri mun í læringini.
3. Ein triðja meginregla er, at afturmeldingin skal hava samband við læringsmálini, sum lærarin hevur deilt við næmingarnar. Um tað eru serligar ætlanir við einari uppgávu og treytir fyri, hvat verður kravt, skal afturmeldingin vísa til

hetta. Tað er kanska sjálvsagt, men ofta geva lærarar næmingum vegleiðing um, hvat krevst av einari uppgávu, og kortini brúka teir ikki hesa vegleiðing sjálvir, tá ið teir melda aftur til næmingin.

Sum sagt, er skilagott at geva afturmelding við viðmerkingum og ikki við meti. Men sjálvt tá ið vit ikki geva met, kann tað vera ein avbjóðing at fáa næmingarnar at lesa viðmerkingarnar og brúka tær at læra av. Tað kann vera freistandi at halda, at hugskotið um bara viðmerkingar og ikki met riggar væl í málsligum og samfelagsligum fakum, men ikki í støddfrøði. Um næmingur til dómis hevur loyst 10 líkningar, og lærarin hevur sett flugubein við 7 av teimum, men kross ella minus við triggjar, kann næmingurin rokna út, at hann hevur 70% rætt. At skriva flugubein ella okkurt annað við loysnir ger, at næmingurin hevur ikki meir at gera enn at rætta tað, sum er skeivt. Her kundi lærarin í staðin sagt við næmingin: “Triggjar líkningar eru skeivar. Finn út av, hvørjar tær eru, og rætta tær.”

Mátin, sum er nevndur omanfyri, er væl egnaður í støddfrøði, men hann er eisini væl nýtiligur í øðrum lærugreinum. Tá ið ein lærari í máli til dómis lesur ein stíl ella annað, sum næmingur hevur skrivað, kann hann skriva eitt merki úti í breddanum við hvørja reglu, har okkurt er at viðmerkja. Í summum førum kann hann í staðin fyri merki skriva g fyri grammatiskan feil, s fyri stavivillu, t fyri teknseting og so víðari. Hetta slagið av afturmelding hevur fokus, gevur móttakaranum meira at gera enn sendaranum, og tað fær næmingin at hugsa heldur enn at reagera kensluliga.

Kunnu karakterir motivera?

Nógv halda, at karakterir motivera næmingar. Og rætt er tað, at karakterir kunnu motivera onkran til at miða eftir góðum karakterum. Alfie Kohn er avgjørdur um henda spurning:

Ein orsök til at geva met – og eitt av høvuðsendamálunum við meting sum heild – er at motivera næmingar. Tíverri er henda orsök líka óheppin sum aðrar. Í tann mun karakterirnir A (12) og F (00) virka sum løn ella revsing heldur enn gagnlig afturmelding, virka karakterir ímóti ætlanini at motivera. Trupulleikin er fjaldur í tí áskoðanini, at ‘motivatióin’ er ein stódd, sum næmingar hava meiri og minni av. Í veruleikanum er kritiskur og kvalitativur munur á beinleiðis og óbeinleiðis motivatióin – ímillum íbornan áhuga fyri tí, sum ein lærir, og ein hugburð, har læring er eitt amboð at sleppa undan revsing ella fáa løn. Hesar báðar áskoðanir eru ikki bara ólíkar, men tær toga í hvør sína ætt.

Hópur av kanningum innan sosiala sálarfrøði og onnur øki hava avdúkað, at óbeinleiðis motivatióin máar stóðið undan beinleiðis motivatióin. Hetta er sum so ikki óvæntað í sambandi við pískin, men tað er ikki minni galdandi fyri gula-rótina. Fólk, sum fáa lyfti um løn fyri at gera nakað, missa ofta hugin fyri tí, sum

tey skuldu gera fyri at fáa lönina. Kanningar vísa eisini, at fólk, sum hava fingið at vita, hvat tey fáa afturfyri at gera sær ómak í einari uppgávu, gera ofta eitt verri arbeiði enn tey, sum ikki vænta at fáa nakað afturfyri.

Hesar niðurstøður eru tær somu á nógvum økjum, har tann mest niðurbrótandi ávirkanin er í uppgávum, sum krevja kreativitet ella djúpa hugsavnan. At henda ávirkan av óbeinleiðis motivatiónum, kend sum karakterir, er skjálprógvað við næmingum í ymsum aldri og í nógvum ymsum mentanum, verður sjáldan tikið til eftirtektar.

Kanningar hava víst, at meira næmingar verða eggjaðir til at hugsa um, hvat teir fáa fyri eina uppgávu, meira svinnur hugurin at læra, og verri verða avrikini. Her eru nøkur dømi:

- Í uppgávum, sum meiri og minni settu krøv til kreativitet, er ísraelski útbúgvingarsálarfrøðingurin Ruth Butler ferð eftir ferð komin til ta niðurstøðu, at næmingar klára seg verri og eru minni áhugaðir, tá ið teir fáa karakterir, enn tá ið teir verða eggjaðir til at fokusera á uppgávuna sjálva.
- Eisini í uttanatlæru hava næmingar lyndi til at gloyma tað, sum teir hava lært – og eru minni áhugaðir – um teir frammanundan fáa at vita, at teir fara at fáa karakter fyri avrikið.
- Tá ið japanskir næmingar finga at vita, at ein roynd í søgu fór at telja í endaliga metinum, vóru teir minni áhugaðir í evninum – og minni sinnaðir at fara undir teir truplu spurningarnar, enn teir, sum finga at vita, at royndin bara var fyri vita, um teir gjørdur framstig.
- Børn, sum finga at vita, at tey fóru at fáa met fyri at loysa anagramm (eitt slag av orðagátu), valdu lættari uppgávur at arbeiða við – og tóktust at hava tað minni stuttligt – enn børn, sum ikki finga karakterir.

Royndir á donskum miðnámskúllum

Viborg Gymnasium byrjaði eina verkætlan í 2012, kallað *mindset-projektet*, ið byggir á gransking á Stanford University, sum er nevnd omanfyri, at ávirka hugburð hjá næmingum. Teoriin er, at næmingar hava antin ein fastlæstan hugburð (fixed mindset) ella ein mennandi hugburð (growth mindset) í sambandi við evni at læra. Í hesum sambandi slepst ikki undan at taka støðu til karakterfría undirvísing. Í Viborg valdu tey eina millumloysn við tíðarskeiðum við karakterfríum innlatingum. Tá ið hetta var ein verkætlan, tykist tað lógið, at tey ikki vóru meira avgjørd, soleiðis at allar innlatingar vóru karakterfríar. Her kundu tey lært av okkara royndum við karakterfríari undirvísing í 3-ára HH síðani 2007, sum er umtalað niðanfyri. Í Sankt Annæ Gymnasium hava tey eisini havt mindset undir-

vísing, ið byggir á gransking, sum vit hava umtalað. Har hevur tað verið ‘karakterløst í den udstrækning det er lovligt’.

Øregaard Gymnasium hevði eitt prosjekt skúlaárið 2015-2016 við karakterloysi í einum flokki (1t). Henda royndin var mest kvalitativ við denti á samrøður við næmingar; tó eru nøkur kvantitativ data við hagtølum. Í 1t vóru 34 næmingar, og í kontroll-flokkinum vóru eisini 34. Við so smáum tølum meta tey, at samanbering av hagtølum skulu takast við fyrivarni. Hagtøl frá hesi verkætlan sýggjast í talvu 2. Talvan vísir miðaltøl av ársmetum í øllum lærugreinum í skúlaárinum og av ársroyndum í trimum lærugreinum.

Talva 2: Faklig úrslit skúlaárið 2015-2016

	Skrivlig ársmet	Munnlig ársmet	Ársmet í eingilskum	Ársroynd í samfelag	Ársroynd í donskum	Ársroynd í støddfrøði
1t	6,9	7,9	5,8	9,0	8,5	7,6
Kontrollflokkur	5,6	7,0	6,3	7,7	6,4	4,6

Kelda: Øregaard Gymnasium.

Í verkætlanini samanbóru tey eisini fráverutøl í 1t við kontrollflokkinn. Tey hagtølini sýggjast í talvu 3. Eftir hesum at døma hevur verkætlanin verið væl eydnað í sambandi við innlatingar av skrivligum uppgávum. Í samrøðum við næmingar við skúlaárslok 2016 kom fram, at næmingarnir torðu betur at skriva, tí teimum nýttist ikki at vera bangnir fyri at verða revsaðir við einum vánaligum meti.

Talva 3: Frávera skúlaárið 2015-2016

	Fysisk frávera	Skrivlig frávera
1t	6,7%	3,5%
Kontrollflokkur	12,4%	9,2%
Allur 1g árgangur	14,7%	12,6%

Kelda: Øregaard Gymnasium.

Í niðurstøðunum hjá Øregaard Gymnasium verður sagt:

- Karakterloysið gav næmingunum frið og tryggleika. Nógvir næmingar hildu hetta hava serliga stóran týdning, tá ið man er nýggjur í einum skúla. Tey torðu betur at royna seg fakliga, tí tey ikki blivu dømd frá byrjan.
- Progressións- og refleksiónssamrøðurnar eydnaðust væl, tí hesin samtaluáttur var við til at skapa optimalar karmar fyri einstaka næmingin.

- Bæði fysiska og skrivliga fráveran í 1t var tann lægsta á skúlanum. Næmingarnir torðu betur at fara í gongd við skrivligar uppgávur, og harumframt torðu teir eisini at gera mistøk, tí tað kostaði einki.
- Fakliga var 1t væl fyri, samanborin við aðrar flokkar á fyrsta ári. Men um karakterloysið var orsök til hetta, vilja tey ikki gera av.
- Nakrir næmingar saknaðu karakterir, tí teir vildu vita, hvussu teir kláraðu seg. Summi halda, at tað er motiverandi at fáa góðar karakterir. Og onkur saknaðu karakterir fyri at vita, um miðaltalið var nóg gott at koma inn á ta útbúgving, sum tey droyndu um.

Frá august 2016 var undirvísingin í 1t (sum tá er 2t) ikki karakterfrí longur. Avleiðingarnar av hesum vóru, at atferðin hjá næmingunum broyttist:

- Næmingarnir blivu meira tilvitaðir um, hvar teir sótu í skúlastovuni. Teir ansaðu betur eftir ikki at siga nakað skeivt, og hugsaðu um, hvørjum teir sita við síðuna av.
- Fleiri næmingar siga, at teir mæta ikki upp, um teir ikki eru væl fyrireikaðir. Tað sæst eisini aftur í fráveruhagtølunum.
- Í ítrótti mæta næmingar ikki upp til ítróttargreinir, sum teir ikki eru so stinnir í, men mæta upp til tær, sum teir duga betur. Hetta er fyri at fáa betri karakter.
- Fleiri næmingar biðja lærarar um at útseta innlatingar, tí teir halda ikki, at tað, teir hava gjørt, er nóg gott. Eisini er skrivliga fráveran størri, enn hon var skúlaárið fyri.

Eftir at næmingarnir fáa karakterir í øllum fakum frá august 2016, hava tey sostatt staðfest nógvar negativar avleiðingar.

Royndarverkætlanin við 3-ára HH á Føroya Handilsskúla

Í øðrum londum gremja tey seg um, at útbúgvingar verða meira og meira modulariseraðar, soleiðis at næmingar skulu til próvtøku í heilum. Teir taka fáar lærugreinir hvørja ferð sum modul í nakrar vikur, og so fáa teir nýggjar lærugreinir so hvørt, sum modulið er lokið. Hetta forðar fyri formativari meting. Men í Føroyum eru vit í tí hepnu støðu, at gymnasiali reformurin leggur upp til langar undirvísingargongdir í teimum fakum, sum næmingurin skal hava á B- ella A-stigi. Vilja vit gagnnýta henda móguleikan, lærir næmingurin meiri. Royndir frá 3-ára HH vísa, at úrslitini í til dómis støddfrøði B vóru nógv betri, tá ið næmingarnir fingu savnað seg um fakið í tvey ár, áðrenn teir skuldu til próvtøku.

Tá ið vit byrjaðu 3-ára HH á Handilsskúlanum í 2007, lögdu vit dent á eftirmeting og á at flyta fokus frá dóming til læring. Læraratoymið gjørdi av, at næmingarnir skuldu ikki hava karakterir fyrsta árið. Hjá summum lærarum helt hetta fram annað skúlaár. Skuldi tað eydnast, máttu allir lærarar standa saman. Eingin mátti geva næmingum met í eitt heilt ár; tó kundu lærarar geva støðumet í endaligum lærugreinum á C-stigi. Summir næmingar

vóru ónögdir við hetta Lærarar greiddu teimum frá, hví undirvísingin var karakterfrí. Hetta legði samstundis stöði undir eginmeting.

Í eini frágreiðing frá FH til MMR í 2010 stóð millum annað hetta um royndirnar við 3-ára HH 2007-2010:

Vit hava lagt dent á at menna evalueringina av næmingunum og skilja ímillum formativa og summativa evaluering. Vit hava hugt eftir granskingarúrslitum seinastu 20 árin. Millum annað eru vit greið yvir, at formativ evaluering er ofta fongd við summativum hugsanarhátti, tí bæði lærarar og næmingar eru vanir at hugsa í karakterum. Ein partur av menningini er at læra næmingarnar sjálf-evaluering og sokallaða ‘peer’-evaluering.

Um undirvísing sum leiðsla skal eydnast, mugu lærari og næmingar hava felags mál. Hava teir ikki somu mál, forðar tað fyri samstarvi. Lærarin hevur ofta sum mál, at næmingurin skal læra og mennast so nógv, sum gjørligt, meðan flestu næmingar hava ein hugburð, ið er merktur av, hvussu teir á lættasta hátt kunnu fáa so høg met, sum gjørligt; næmingarnir fokusera meira á karakterir enn á læring, tí tað er tað, sum telur, tá ið tú skalt søkja starv ella víðari útbúgving.

Um hugtakið lívlong læring skal takast í álvara, er neyðugt, at vit ikki geva eftir her, men at vit fáa næmingarnar við til, at tað, sum teir arbeiða við á HH, skal miða longri enn til HH-próvtøkuna. Vit mugu arbeiða meira langsiktað enn til próvtøkuna, soleiðis at næmingarnir eisini mennast til at arbeiða meira sjálfstøðugt og verða førir fyri at meta um egnan lærdóm.

Árin eftir 2007 tók FH 3-ára flokkar inn til og við 2012 sum royndarskipan. Her royndu vit at halda lív í karakterfríu undirvísingini.

Skálvíkssamtyktin

Tá ið nýggja gymnasiala skipanin kom í gildi frá august 2013, og Handilsskúlin í Havn tók tveir flokkar inn á búskaparbreytina, gjørdur læraratoymini í hesum flokkum eina skrivliga avtalu. Lærarahópurin var á arbeiðslegu í Skálavík í mai 2013. Læraratoymini í 13x og 13y gjørdur hesa samtykt, sum hevði til endamáls at standa saman sum toymi at stuðla og hjálpa hvørjum næmingi í síni stremban eftir at læra:

- Vit gera viðmerkingar í afturmeldingum til næmingin um uppgávuna og til tað at læra
- Vit lata næmingin vita, at vit vænta nógv av honum
- Vit nýta rós, tá ið tað er uppiborið, men rósa ikki tí, sum ikki er tað vert
- Vit stuðla næmingum við lítlum sjálvsáliti ella lítlari motivatiónum

- Vit geva ekki karakterir í afturmeldingum
- Vit taka næmingin við í metingina, soleiðis at hann mennir evnini at meta um egið arbeiði
- Vit nýta diagnostiska meting fyri at taka rættar avgerðir um undirvísingina
- Vit meta um framstig, sum tann einstaki næmingurin ger

Skálavík, 22. mai 2013

Alex, Brynhild, Jón, Malan, Olav, Óli, Sigga, Súsán, Tórður

Sum sæst, hava vit verið frammanfyri teir donsku miðnámskúlarnar, tá ið tað ræður um karakterfría undirvísing. Skálvíkssamtyktin ber eisini brá av tí, sum verður kallað mindset. Ein av orsökunum til, at vit hava lagt so stóran dent á hesi viðurskifti, er, at Handilsskúlin hevði eina menningardeild, sum fekk samstarv í lag við RGU í Aberdeen í 2003 um eitt *staff development programme* (stytt SDP) fyri lærarar. Hetta var treytað av, at tað, sum vit arbeiðdu við, skuldi gera mun á okkara skúla. Tí fóru lærarar, ið høvdu verið við í SDP, við eldhugi í gongd við at seta broytingar í verk í tráð við granskingarúrslit úti í heimi. Fyrsti leiðarin á menningardeildini var Elsa Maria Holm Olsen, sum fekk 6 lærarar at vera við í SDP. Tað, sum her varð sett í verk, hevði stóran týðning fyri skúlan.

Kvalitativ eftirmeting

Kirstin Brix hevði eina framløgu í Hoydølum á heysti 2014, har hon fortaldi um sínar royndir við tí, hon kallar kvalitativ eftirmeting. Kvalitativ eftirmeting merkir í hesum samanhangi, at næmingarnir svara spurningum við egnum orðum, tað er við kvalifiseraðum útsøgnum, og ikki geva stig til dømis frá 1 til 5 ella brúka orðingar sum sera gott/gott/minni gott/vánaligt. Endamálið við hesari eftirmeting er at kanna um ein ávís undirvísingargongd hevur givið tað úrslit, sum ætlanin var við henni.

Eftirmetingin er skrivlig, og tað hevur tann fyrimum, at øll noyðast at hugsa sjálv og sjálv orða sínar meiningar. Ein annar fyrimumur er, at fleiri evni, brigdi ella vinklar koma fram, tá ið næmingarnir sita hvør í sínum lagi og skriva, enn tá ið eftirmetingin er munnlig. Tá ið hon er munnlig, siga nøkur sína meining, men tey flestu hava lyndi til at halda seg aftur og siga bara: “Hini hava sagt tað.” Sum oftast er tað ikki rætt. Sjálvt um meiningar kunnu líkjast, brúka næmingar ymisk orð og leggja dent á ymiskt. Ein vinningur av tí er, at tey fáa eina fatan av tí, tey hava gjørt, og tað er eisini venjing og læring.

Skúlaárið 2017-2018

Eftir at Handilsskúlin varð lagdur saman við Glasir, helt karakterfría undirvísingin fram, men av tí at vit nú vóru partur av einum stórum skúla, mátti hetta gerast í samráð við nógv

fleiri fólk. Avtala varð gjörð við Mentamálaráðið, at fyrstu flokkarnir á búskaparbreytini skuldu ikki hava støðumet fyrsta árið, men ársmet, tá ið skúlaárið endar.

Í sambandi við hesa verkætlan vórðu viðkomandi lærarar kunnaðir og hoyrdir. Av tí at vit hava havt karakterfría undirvísing í HH/búskaparbreyt og FHS í nógv ár, var hetta ikki nýtt fyri flestu lærarar. Av teimum 18 lærarunum, ið vóru við í verkætlanini, hava 12 svarað skrivliga, hvussu teir hava undirvíst undir hesum umstøðum, og mett um, hvussu tað hevur roynt.

Av teimum 12 lærarunum, sum svaraðu, hava 6 verið í starvi í meiri enn 5 ár, og hava hesir brúkt sínar royndir við karakterfríari undirvísing. Hinir 6 hava verið í starvi í 4 ár ella styttri, tá ið skúlaárið 2017-2018 byrjaði, og hava tískil orsök til at vera meira varnir at roynd nýggjar undirvísingarhættir. Niðanfyrri verða lærararnir ikki nevndir við røttum navni, men eita ístaðin lærari 1, lærari 2 og so framvegis.

Lærari 1 hevur hesar hugleiðingar:

Eri positivur yvir fyri eftirmetingum við orðum og ikki við tølum. Tíverri liva vit í eini karakterfikseraðari verð. Ikki minst í fólkaskúlanum, haldi eg, verða tey undirdíkt í royndum og karakterum. Gud viti, hvat tað er gott fyri.

Gott, um vit kláraðu at argumentera so væl, at skipanini bleiv víðkað til allar 1. árs flokkarnar. Tó hevði verið gott, sum onkur hevur nevnt, um skipanin bleiv eitt sindur betur strukturerað, so móguleikin at prátá við næmingarnar kom í fastari legu, eventuelt við eini akkord.

Lærari 2 greiðir soleiðis frá royndunum við karakterfríari undirvísing:

Tað er ein lætti og fremur læringina, at karakterur ikki verður givin fyri einstaka skrivliga avrikið, næmingurin kann eksperimentera og læra nýtt. Tá karakterur verður givin, kann næmingurin beinanvegin kenna seg settan í bás, og ofta torir hann/hon ikki at eksperimentera, og tað kann hava við sær, at menning av skrivligum førleikum verður lítil og sein.

Flokkurin hevur roynt seg við skapandi skriviuppgávum, har málið hevur verið at tora at skriva og at menna førleikan at skriva samanhangandi og innan ymisk tekstasløg.

Fleiri næmingar vóru bangnir fyri at gera munnligar framløgur í byrjanini av skúlaárinum, men tá ið tey skiltu, at tey ikki fingur karakterir og bara skuldu roynd, mentust tey skjótt, so tey nú eru trygg við at leggja fram og mennast á tí økinum.

Lærari 3 hevur hesa frágreiðing:

Eg greiddi næmingunum frá, at teir vóru í eini læringsprosess, og tí gav tað ikki meining at geva karakter fyri avrik. Næmingarnir vísu áhuga, skiltu sum heild sjónarmiðið, og fleiri teirra vóru fegnir, meðan einir tveir ella tríggir vóru misnøgdir.

Tað var lættur og góður stemningur, tá ið næmingarnir lögdu fram ella lótu skrivlig avrik inn. Teir fingu at vita, hvørjar styrkir og veikleikar vóru í framløguni. Tað var ikki so stórt trýst á teimum at leggja fram, tí teir blivu ikki stemplaðir sum 2-tøl, 4-tøl ella annað tal.

Tað var eisini gott huglag, tá ið næmingarnir fingu uppgávur aftur, ikki hetta við at spyrja hvønn annan, hvat tey fingu í karakteri, skræða stílin sundur, blaka hann í ruskílatið ella tílíkt. Við ikki at geva karakter fyri skrivlig og munnlig avrik flyta vit fokus frá karakterum til læring. So mín niðurstøða er greið: karakterfrí undirvísing er vegurin fram.

Lærari 4 hevur hesar viðmerkingar:

Fyri summar næmingar er tað frustrerandi ikki at vita, hvar tey flóta, av tí at tey eru von við tað frá fólkaskúlanum, men hinvegin, haldi eg, at næmingarnir hava verið glaðir fyri at fáa eitt gott `feedback` uppá, hvat var gott í avrikinum, og hvat kundi verið gjørt betur. Men uttan eitt gott `feedback` er ikki stór nytta í nøkrum. Vit skulu jú helst síggja, at næmingarnir flyta seg í positivan rætning.

Eg havi eisini havt samrøður við næmingarnar um teirra avrik og greitt teimum frá støðuni i lærugreinunum. Tað gevur eisini mær nakað positivt.

Lærari 5 hevur hesa frágreiðing og meting:

Eg gav næmingunum afturmelding um jóltíðir. Eg setti flokkin at arbeiða, meðan eg tók næmingarnar út ein og ein. Vit gingu ein túr ella funnu ein krók, og tosaðu um, hvussu tað gekk, hvussu teimum dámdi, hvat eg helt, at tey áttu at arbeitt meira við, og hvat skuldi til fyri at tey kundu flyta seg framá. Eisini fingu tey móguleika at siga, hvat tey hildu, at eg kundi gjørt øðrvísi.

Min fatan er, at næmingunum hevur dámt skipanina væl. Ta fyrstu tíðina spurdu tey eitt sindur eftir karakterum, men sum frá leið, funnu tey út av, at tey fáa feedback í staðin. Eg vildi mælt til at hildið fram við hesum – í øllum førum tað fyrsta undirvísingarárið. Tað hevði tó verið betri, um tíð varð sett av til eftirmetingina.

Lærari 6 brúkti sama leist sum lærari 5, og honum hevur dámt tað væl, og er samdur í, at serliga topp- og botn-næmingar fáa meiri burtur úr hesum enn einum tali.

Lærari 7 sigur soleiðis um karakterfría undirvísing:

Eg havi havt góðar royndir við tí. Næmingarnir tora betur at spyrja, og fokus er í størri mun á at læra enn at fáa góðar karakterir.

Eg havi eisini eitt hold á A-stigi, og gav teimum ikki karakter fyri skrivligu avrikini fyrr enn síðsta mánaðin í árinum, og har var ein markantur munur. Fokus var á feedbackið, at læra og at taka til sín, og næmingarnir vóru við upp á tað. Tá ið karakterirnir komu, vóru nakrir næmingar, sum virkaðu til at "sløkna".

Mær hevði dámt, at næmingar, sum lesa í 2-3 ár, slett ikki fáa karakterir fyrsta árið í teimum fakunum, sum teir ikki enda, og at vit halda fram sum nú í FHS.

Lærari 8 sær fyrimunir við karakterfríari undirvísing, men eisini vansar:

Karakterfrí undirvísing ger, at næmingarnir hyggja eftir viðmerkingum, tá ið teir fáa innlatingar aftur, ístaðin fyri bert at hyggja eftir karakterinum. Nógvir næmingar blokera fyri læring, og fyri teir er gott ikki at styrkja hesa sjálvsfatan við einum dumpikarakeri, so eg ístaðin kann vísa næminginum, hvat hann dugdi í innlatingini. Karakterin brúka tey eisini til at samanbera sínámillum, og tí er fínt, at tey ikki hava nakran karakter at rangera seg eftir, hvussu tey duga í mun til hini.

Av tí at samrøður við næmingarnar taka tíð at fyrireika og ein stóran part av undirvísingini, verða ov fáar samrøður. Ikki fleiri enn tvær samrøður kunnu náast í árinum, ein fyri júl og ein aftaná, og møguliga ein beint fyri próvtøkuna.

Lærari 9 er samdur við lærara 8, og kemur eisini inn á onnur viðurskifti:

Onkur næmingur hevur, nú tey fáa ársmet, hildið seg vera betur fyri, enn eg í samrøðunum havi givið til kennar. Tað, sum eg havi sagt í samrøðuni, hevur givið teimum ta fatan, at tað stóð betur til, enn endaliga ársmetið vísti.

Annars eri eg samdur í, at teir veiku næmingarnir hava mest gagn av próvtalsfríu metingunum. Men tað krevur tíð, og metingar og ráð mugu vera greið, so næmingurin skilir, hvussu og hvat hann má styrkja seg í, og tað er kanska trupult at seta orð á, tá man skal tosa við 40-50 næmingar.

Lærari 10 hevur somu áskoðanir sum 8 og 9:

Nú tá tey hava fingið ársmet, eru tey flestu bilsin um, hvussu lágan karakter tey hava fingið, tí eftir feedback frá innlatingunum og samrøðunum hava tey fingið ta fatan, at tey duga væl. Tey skuldu kanska gjørt eitt sindur meir burturúr, ella fylgt betur við. Men tað merkir ikki, at tey hava fortjent eitt 10 tal ella 7 tal, tí student krevur meir enn fólkaskúlin. Hetta kemur óvart á tey, og nú er longu eitt heilt ár farið. Og summi fak enda kanska í ár.

Lærari 11 hefur eins og 8, 9 og 10 brúkt persónligu samræðurnar við hvønn einstakan næming at indikera eitt met. Lærari 12, sum er nýggjur, kundi hugsað sær onkran royndan lærara at verið við til fyrstu samræðuna.

Kjak og hugskot

Sum sæst omanfyri í afturmelding frá lærarum, samsvara royndirnar hjá flestu teirra við tær, sum vit fyrr hava havt, og sum eru staðfestar nógvastaðni uttanlands. Karakterfrí undirvísing skal flyta fokus frá døming til læring og frá ego-involvering til uppgávu-involvering. Tað hefur partvíst eydnast, men tað eru eisini tekin um, at henda royndarverkætlan kann gerast betur. At summir næmingar vilja hava karakter, er ikki nýtt. Soleiðis hefur eisini verið í teimum royndum, sum hava havt fyrr, og í teimum, sum danskir miðnámskúlar hava. Eisini aðrastaðni í verðini vilja næmingar og foreldur hava karakterir fyri at vita, hvussu til stendur. Tey vita ikki betur enn, at tað er einasti máti at fáa hetta at vita. Tó eru mong foreldur, ið taka undir við karakterfríari undirvísing.

Ein treyt, sum MMR setti fyri, at vit kundu fara undir karakterfría undirvísing, har vit ikki geva støðumet í árinum, var, at lærarar skuldu javnan hava samræður við næmingarnar. Hetta skuldi koma í staðin fyri støðumet í árinum. Endamálið við hesum samræðum var at fáa næmingarnar at reflektera yvir, hvat teir lærdu, og at fáa progressión í læringina. Tað hefur eydnast í ávísan mun. Men í summum førum er samræðan farin at snúgvá seg um karakterir – kanska ikki við vilja lærarans, men næmingar hava onkursvegna avlisið tað, sum lærarin hefur sagt undir samræðuni, sum eina ábending um støðumet. Og so gerast teir vónbrotnir, tá ið ársmetið kemur.

Lærarar mæla til, at skipanin verður betur strukturerað, soleiðis at samræður við næmingar koma í fastari legu. Her verður hugsað um eina tíðarætlan, men eisini, at allir lærarar í flokkinum hava somu fatan av, hví vit hava karakterfría undirvísing, og hvat samræðurnar skulu snúgvá seg um. Allir nýggir lærarar hava ikki fingið nóg góða vegleiðing frá skúlanum á hesum øki. Her krevst, at leiðslan kemur uppí og ansar eftir, at verkætlanin ikki fer av kós. Tað er eisini ein leiðsluuppgáva, at mentorarnir hjá nýggjum lærarum hava royndir við karakterfríari undirvísing, sum teir kunnu geva víðari.

Meira enn 30-ára gransking hefur víst, at karakterir fremja ikki læring. Tíverri er ikki samsvar ímillum tað, sum granskingin sigur, og tað, sum skúlar gera í verki. Tíðin arbeiðir spakuliga fyri karakterfríari undirvísing, men tað er eingin orsök til at bíða eftir tíðini, tí tað gongur ov seint. Um vit vilja ungdóminum væl, mugu vit seta ferð á karakterfría undirvísing í øllum skúlaverkinum. Leiðslur á øllum stigum mugu involverast: Embætisfólk í MMR, skúlaleiðslur og lærarar. Karakterfrí undirvísing og læring má raðfestast í NIS (námsfrøðiligt innleiðsluskeið) og NÚ (námsfrøðilig útbúgving), soleiðis at nýggir lærarar

læra týðningin av hesum frá byrjan, áðrenn teir fáa ringar vanar. Hetta er umráðandi, tí nýggir lærarar undirvísa ofta soleiðis, sum teir vórðu undirvístir, tá ið teir gingu í skúla.

At karakterir kunnu motivera, er ein hugsan, ið enn hevur undirtøku millum manna. Argumentationin tykist at vera nakað soleiðis: Um ein næmingur fær góðan karakter, gerst hann glaður, tí hann fær viðurkenning, og tað ger, at hann verður motiveraður at gera meira við tað. Og um ein næmingur fær vánaligan karakter, vaknar hann við, og fer at taka seg saman. Argumentationin ber brá av *wishful thinking*. Tí um ein næmingur verður motiveraður at gera meira við tað, tá ið hann fær góðan karakter, so er hin síðan av argumentinum, at hann missir hugin, um hann fær vánaligan karakter. Og um hann fer at taka seg saman, tá ið hann fær vánaligan karakter, so fer hann eisini at gera minni við tað, tá ið hann fær góðan karakter. Logikkurin í argumentationini hongur ikki saman. Tú kanst brúka somu argument at siga, at karakterir eru demotiverandi.

Tey, sum eru minni avgjörd, vilja vera við, at næmingar eru ymiskir, og summir kunnu motiverast av góðum karakterum, og aðrir motiverast av vánaligum karakterum. Men hvat skulu vit brúka tað til? Og hvussu? Um ein lærari til dømis ger sær hugsanir um, hvussu einstaki næmingurin verður motiveraður av karakterum, skal hann so geva karakter eftir tí, og ikki eftir, hvat avrikið í sær sjálvum er vert? Um hetta verður lagið, er tað ikki bara logikkurin, sum er farin av kós, men eisini etikkurin.

Keldur

Alfie Kohn. At geva met – spurningurin er ikki hvussu, men hví, *Miðnámsrit 15*, 2018.

Alfie Kohn. Grading: The Issue Is Not How but Why, *Educational Leadership*, October 1994, 38-41.

Allan A. Kortnum og fleiri. *Mindsetbaseret undervisning – fra præstationskultur til læringskultur*, Dansk Psykologisk Forlag 2016.

Avraham N. Kluger, Angelo DeNisi. The Effects of Feedback Interventions on Performance: A Historical Review, a Meta-Analysis, an a Preliminary Feedback Intervention Theory. *Psychological Bulletin* 1996, Vol. 119, No. 2, 254-284.

Carol S. Dweck. *Mindset: the new psychology of success*, Ballantine Books 2016.

Dylan Wiliam. *Embedded formative assessment*, Solution Tree Press 2011.

Føroya Handilsskúli. *Eftirmeting av 3-ára HH 2007-2010, frágreiðing til MMR* 2010.

Gitte Klein og Ann-Britt Fríðheim Mortensen. *Mennandi sálarfrøði – sálarheilsa og triynaður í verki*, Nám 2018.

Kirsten Brix. Kvalitativ eftirmeting, *Miðnámsrit 7*, Greinasavn 2015.

- Miriam Brems. Próvtalsjagstran oyðileggur fakligheitina, *Miðnámsrit 14*, Greinasavn 2017.
- Mortan Ó. Vang. Kenn tína ávirkan – um ósjónliga læring, *Miðnámsrit 11*, Greinasavn 2016.
- Olav Absalonsen. Afturmeldingar at menna læring, *Miðnámsrit 15*, 2018.
- Olav Absalonsen. At læra fakliga og tvørfakliga, *Miðnámsrit 16*, 2018.
- Olav Absalonsen. Meting í undirvísing og læring, *Miðnámsrit 3*, Greinasavn 2014.
- Olav Absalonsen. Námsfrøðilig leiðsla, *Miðnámsrit 5*, Greinasavn 2015.
- Olav Absalonsen. Næmingar og ymiskleiki, *Miðnámsrit 6*, Greinasavn 2015.
- Olav Absalonsen. Próvtalsstig, *Miðnámsrit 4*, Greinasavn 2014.
- Olav Absalonsen. Stillir næmingar, *Miðnámsrit 17*, 2018.
- Paul Black & Dylan Wiliam. Assessment and Classroom Learning, *Assessment in Education* 1998, Vol. 5, No. 1.
- Paula Gaard. Hin vakri váðin í útbúgving, *Miðnámsrit 10*, Greinasavn 2016.
- Ruth Butler. Task-Involving and Ego-Involving Properties of Evaluation: Effects of Different Feedback Conditions on Motivational Perceptions, Interest, and Performance. *Journal of Educational Psychology* 1987, Vol. 79, No. 4, 474-482.
- Ruth Butler. Enhancing and Undermining Intrinsic Motivation: The Effects of Task-Involving and Ego-Involving Evaluation on Interest and Performance, *British Journal of Educational Psychology* 1988, Vol. 58, Issue 1, 1-14.
- Tórður Johannesarson (ritstjóri). *Føroya Handilsskúli 1986-2016 – eitt 30-ára tíðarskeið*, Forlagið Glasir 2017.
- Tórður Johannesarson. Próvtøl køva læringina í skúlunum, *Miðnámsrit 10*, Greinasavn 2016.
- Tórður Johannesarson. Suðuroy sum karakterfrítt øki, *Miðnámsrit 16*, 2018.
- Øregaard Gymnasium. *Evalueringsrapport projekt karakterfrihed (1t) på Øregård Gymnasium i skoleåret 2015-2016*.

Tjóðsavnið – ein námsfrøðiligur móguleiki

Tórður Johannesarson

Tað hevur týdning í læringini, at undirvísingin ikki bara er í skúlastovuni, tí at næmingar læra so ymiskt. Summir næmingar læra best undir kendum umstøðum í flokshølunum, men aðrir læra betur við øðrum kørmum. Ein móguleiki hjá lærarum er at hava onkran blokk á Tjóðsavninum í Havn ella aðra staðni í landinum. Ókeypis atgongd er fyri næmingar.

Á Tjóðsavninum eru 26 starvsfólk í føstum starvi, sum tilsamans hava 22½ ársverk. Harafturat koma tímalønt sum vaktir, vaskifólk, verkætlanarsett í styttri tíðarskeið, lesandi o.s.fr. Starvsfólk arbeiða í Koltri, á Debesartrøð, í Kaldbak og í Kúrdali á Hoyvíksgarði. Framsýningar eru í Brekkutúni í Havn og um summarið eisini í Kúrdali. Annars hevur savnið mong hús kring landið. Nevnast kunnu Skansin í Havn, í Koytu á Sandi, Depilsgarður, húsini við Anna í Sandvík, Hvalastøðin við Áir, í Dúvugørðum í Saksun, Koltur (øll oyggin) umframt myllur, gróthús og toftir.

Tjóðsavnið í Brekkutúni

Eitt gott tilboð til bæði fólkaskúla og miðnám eru framsýningarnar hjá Tjóðsavninum. Tað eru fleiri hættir at brúka savnið: Lærarar kunnu seta seg í samband við savnslærararnar, ið eru lærarar, sum eru í starvi á savninum, og gera avtalur um serliga vitjan. Lærarin kann taka sær av rundvísingini og hava blokkarnar á Tjóðsavninum. Á savninum eru tveir savnslærarar, ið taka sær av skúlatænastuni. Henda tænasta er heilt frá dagstovnum til hægri lærustovnar.

Tað er ymiskt, hvat ið lærarin ætlar við vitjanini. Í summum førum kann talan vera um undirvísing, og í øðrum førum kann talan vera um blanding av hugna og læring. Tað ber væl til at fáa eina rundvísing við tillagaðum uppgávum, um áhugi er fyri tí. Ein skúlastova er í Brekkutúni, ið riggar væl til felagsundirvísing og uppgávuáriði.

Tey á Tjóðsavninum hava vitjanir alt árið, tó eru ofta serliga nógvar upp undir jól og fram móti summerfrítíðini. Skúlarnir í Havn brúka savnið nóg, men tað er eisini munandi lættari hjá teimum enn hjá øðrum. Teir kunnu fara við bussi, ið er ókeypis, og teir kunnu vera á savninum eina løtu og so fara avstað aftur. Og ofta venda somu flokkar aftur eitt sindur seinni í øðrum ørindum.

Skúlar av bygd eru ofta leingi á savninum og vilja síggja so nógv sum gjørligt, áðrenn farið verður avstað aftur. Tað er sjáldan, at teir koma bert fyri at síggja ella hoyra um okkurt, sum ikki tekur langa tíð.

Miðnámsskúlar brúka savnið nógv, serliga lærarar av Glasi. Tá koma teir ofta, tí arbeiðt verður við onkrum ávísingum, sum teir vilja vita eitt sindur meiri um, ella bara síggja. Miðnámsskúlalærarar vilja ikki altíð hava rundvísingar; tað hendir, at teir greiða frá sjálvir, tí teir kenna savnið.

Av Glasi hevur timburútbúgvingin verið fleiri ferðir, mest fyri at síggja og hoyra um gamalt handverk, til dømis Kirkjubøstólarnar og bátarnar.

Í landafrøði er jarðfrøði ein týðandi partur av lærugreinini. Her verður millum annað arbeiðt við, hvussu jørðin er uppbygd av eldgosum og jarðskjálvtum. Hesar kreftir vóru virknar, tá ið Føroyar vórðu skaptar fyri milliόνum av árum síðan. Hjá nógvum okkara kann vera torført at ímynda sær, hvussu hesar kreftir hava virkað. Jarðfrøðiliga framsýningin í Brekkutúni við gróti, mineralum og grafikki kann í hesum sambandi hjálpa næmingunum at fáa eina betri fatan av upphavi Føroya.

Um lærarin hevur havt eina undirvísingargongd antin í søgu ella føroyskum um føroysk klæði, er móguleiki at síggja dømi um búnar, og hvussu hesir eru broyttir við tíðini. Í lærugreinum við mentan er upplagt at brúka savnið, tí at har eru so nógvir lutir og nógvar myndir, sum lýsa føroyska mentan líka frá landnámi og upp til okkara dagar. Til dømis kann nevast, at í einum króki er framsýning um telefonir, og hvussu stór menningin hevur verið tey seinastu árin.

Framsýningina í Brekkutúni er væl egnað í søgu. Um evnið er eldri føroysk søga, er upplagt at vitja savnið. Næmingurin fær móguleika at fata, hvussu føroyingar hava livað í bóndasamfelagnum, og eftir at Føroyar gjørdust fiskivinnusamfelag við sluppfiskiskapi síðst í 19. øld. Har ber til at síggja ymiskan fiskireiðskap, modell av sluppum og skipum o.s.fr. Forvitnisligt er eisini at síggja, hvussu eini bóndahús sóu út fyri 100 árum síðan, og tá er Hoyvíksgarður ein móguleiki.

Útisavnið í Hoyvík

Hoyvíksgarður liggur í vøkrum landslagi. Har ber til at uppliva ein gamlan føroyskan garð við sethúsum og úthúsum. Sogn er, at sethúsini upprunaliga stóðu í Kúrdali, men at bóndin, sum festi í 1722, flutti tey oman hagar, tey nú standa. Úthúsini standa á heimrustini og niðan í geilina, fjós, hjallar, hoyggjhús o.s.fr. Í Kúrdali var vatnmylla.

Í 1810 varð garðurin býttur í tvey festi, har fútin hevði annað. Fútahúsini stóðu beint eystan fyri hesi húsini og vórðu niðurtikin í 1920, tá ið tann parturin av garðinum varð gjørdur til royndarstöð. Sethúsini eru í dag innrættað sum umleið í 1920. Eystari partur av húsunum var í festi, og vestari partur í ogn.

Roykstovan var arbeiðis- og upphaldsrúmið á garðinum. Her varð matur gjørdur, ull virkað, seyður flettur og mangt annað. Her savnaðist fólk á garðinum um kvøldarnar at

siga frá søgum, kvøða og hugna sær. Her hevði riggað væl at havt lærugreinir sum samfelagsfrøði, søgu, føroyskt ella til eina tvørfakliga verkætlan um til dømis tjóðskap, sagnir, mentan, eitt søguligt tíðarskeið ella annað.

Fyrimunirnir við at brúka savnið eru millum annað, at mann kann síggja okkurt av tí, sum annars verður lisið um, og so tað, at onkur annar enn ”vanligi” lærarin fortelur frá. Næmingar spyrja nógv um alt, og tað er galdandi heilt úr dagstovnum upp til miðnám.

Koltur

Tað kundi verið upplagt at farið út í Koltur at vitja í sambandi við søgu, men serliga hevði timburleiðin verið væl egnað til eina slíka vitjan. Býlingurin Heimi í Húsi er eitt væl varðveitt dømi um bygging í gamla bóndasamfelagnum. Býlingurin hevur tveir garðar, Niðri í Húsi og Uppi í Búð, við tilhoyrandi úthúsum og lívgandi grótgørðum. Allir bygningar, bæði teir, sum standa uppi, og teir sum eru smokkaðir saman, eru bygdir eftir gamlari siðvenju, og hesin skyldskapur millum tey ymsu húsini gevur eina heilt sjáldsama heildarmynd, væl lagað eftir landslagnum. Tíðarfestingar av brendum byggkorni vísa, at fólk hava búð Heima í Húsi síðan víkingaöld í 800-900 árunum.

Navnið á býlinginum Norðri í Gerði bendir á, at hann er yngri enn Heima í Húsi. Har var eitt gerði, sum varð lagt inn í bøn. Í elstu jarðarbókini, sum er frá 1584, sæst, at bygt varð har fyrri 1584. Tá var annar av teimum báðum gørðunum í Koltri har. Í býlinginum Norðri í Gerði er sostatt ein yngri byggisiður, og hann hevur ikki minni týdning. Byggingin har umboðar byggisiðin eftir tað gamla bóndasamfelagið, tá ið onnur enn bøndur bygdu sær hús, og sosiala mynstrið í Føroyum broyttist. Í tíðini frá aldarskiftinum 1900 og nøkur áratíggju fram vórðu hús bygd, har búskapurin var grundaður á fiskivinnu. Í mun til býlingin Heima í Húsi umboðar býlingurin Norðri í Gerði eina yngri tíð í menningini av tí føroyska samfelagnum, har greitt tilknýti kortini sæst aftureftir.

Her skal sigast, at samferðslumøguleikarnir eru ein avbjóðing fyri slíka vitjan.

Dúvugarðar í Saksun

Garðurin er festigarður, sum frá gamlari tíð er virðismettur til 10 merkur og 8 skinn. Hagin ber umleið 300 áseyðir. Gomlu sethúsini og úthúsini eru útisavn. Innrættingin í roykstovuni er frá umleið 1820. Eldri roykstova hevur áður staðið á sama staði. Roykstovan var dagliga tilhaldsstaðið í húsunum. Har varð alt innanduraarbeiði gjørt. Kringgrúgvuna standa ílæt til matgerð. Eisini eru amboð til ullarvirking og klædnarøkt, ílæt, búnyttur og annað, ið nýtt varð. Tá ið tey ótu, sótu fólk á bonkunum fram við bróstunum ella á krakkum við matkeraldi á knøunum. Til døgurða sótu øll um trogið og fingur sær.

Í fjósinum vóru básar til 6 kýr og ein kálv. Tarrur varð hildin í felag við grannarnar, og um summarið gingu neytini úti alt samdøgríð. Trý ross vóru eisini; tey gingu úti alt árið.

Glasstovan er bygd umleið 1900. Hon varð einans nýtt til gestir ella sunnu- og halgi-dagar. Eisini var hon sovirúm hjá bóndafólkunum. Stovan varð hitað upp av bíleggjara-ovni frá grúgvuni í roykstovuni. Umleið 1750 varð bygt uppí vestan fyri glasstovuna. Tilbygningurin var ogn og hoyrði ikki til festið. Hann var til eldru bóndahjúnini, tá ið yngra ættarliðið hevði tikið við festinum. Tilbygningurin varð bygdur av nýggjum um 1900 og nýinnrættaður í 1939. Í 1850-unum, um somu tíð, sum kirkja varð bygd í Saksun, varð bygt uppí norðanfyri.

Hvalastøðin við Áir

Í søgu er Hvalastøðina egnað at vitja. Hvalastøðirnar vóru við til at menna ídnaðin í Føroyum. Stórhvalaveiða hevði serligan samfelagstýdning til umleið 1960.

Hvalastøðin við Áir er tann einasta, ið er eftir av teimum 7 hvalastøðunum, sum vórðu bygdar í Føroyum báðumegin 1900. Hvalastøðin við Áir varð liðug í 1905, og er tann einasta av norskum uppruna, sum enn stendur uppí á norðara hálvu. Einans trýggjar hvalastøðir eru eftir av teimum 214 hvalastøðunum, sum norðmenn reistu í øllum heimshøvunum. Ein er eftir í Albany í Australia, ein er á South Georgia í Suðuríshavnum – og síðani er tað hvalastøðin við Áir. Aðrar tjóðir høvdu eisini hvalastøðir, og onkrar teirra eru eisini varðveittar.

Støðin við Áir tók seinast ímóti stórhvali fyrst í 1980-árunum, men sum støð, ið framleiddi lýsi, turrfóður til útflutnings, seldi stórhvalatvøst til skip og tað føroyska húsarhaldið, helt hon uppat í 1958, hóast støðin var opin nøkur ár í 1960- og 1970-árunum.

Sum heild

Tjóðsavnid er ein námsfrøðilig perla. Við at vitja tey ymisku søvnini kann nógv vinnast bæði námsfrøðiliga og fakliga. Kanningar aðrastaðni til dømis í Danmark vísa, at tað er stórir vinningur at flyta undirvísingina út um skúlagátt. Næmingarnir føla eisini, at teir læra meir, knappliga blívur tað, sum teir lesa í bókum, ítøkilig. Ein aðaltáttur í námsfrøði er fjølbroytni í undirvísingini. Ein grundgeving fyri at fara út um skúlan er, at tá kunnu næmingar síggja okkurt av tí, sum annars bert verður lisið um.

Keldur

Búgvi Poulsen

Erlend Viberg Joensen

Herleif Hammer

Tórarin Niclasen á Rípuni

www.tjodsavnid.fo